

Arheološka topografija grada Vukovara

Burazer, Biljana

Undergraduate thesis / Završni rad

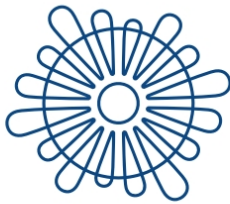
2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:115053>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Biljana Burazer

Arheološka topografija grada Vukovara

Završni rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Arheološka topografija grada Vukovara

Završni rad

Student/ica:
Biljana Burazer

Mentor/ica:
doc. dr. sc. Mato Ilkić

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Biljana Burazer**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Arheološka topografija grada Vukovara** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. rujna 2016.

Sadržaj

Uvod.....	2
Prirodna obilježja i značaj vukovarsko- srijemskog područja	4
Prapovijest.....	6
Neolitik.....	6
Eneolitik	7
Srednje brončano dob.....	10
Kasno brončano doba i starije željezno doba	10
Mlađe željezno doba: Keltsko- latenska kultura	12
Antika	16
Srednji vijek	20
Rani srednji vijek: DRUGI AVARSKI KAGANAT, FRANCI, SLAVENI I MAĐARI....	20
Razvijeni i kasni srednji vijek: VUKOVO I VAROŠ.....	26
Zaključak.....	31
Sažetak	37
Summary	39
Literatura	41

Uvod

Kroz rad ću se osvrnuti na značajne arheološke nalaze kao pokazatelje važnosti vukovarskog područja u prošlosti. Zbog ograničenosti rada, odlučila sam se obraditi samo područje grada bez njegove šire okolice; općina (sl. 1). Neki od ovdje obrađenih nalaza potječu iz sustavnih arheoloških istraživanja, dok su drugi, u većoj mjeri, do muzeja dospjeli kao slučajni nalazi. Vidjet ćemo kontinuitet i diskontinuitet naseljavanja na području grada Vukovara i izdvojiti značajne položaje koji su rado birani kao mjesta naseljavanja kroz više epoha. Poteškoće arheolozima čine naseljenost ovoga područja, česte izgradnje i razaranja koja su uzrokovala gubitak jednoga dijela arheoloških lokaliteta i nalaza.

Kroz rad želim ukazati na važnost novih istraživanja jer ih je većina provedena u drugoj polovici 20. stoljeća. Pisanjem završnog prvostupničkog rada o arheološkim nalazima Vukovara željela sam se upoznati s prošlošću grada moga djetinjstva. Rad je osmišljen tako da su arheološki nalazi razvrstani po razdobljima, tj. od prapovijesti, preko antike do srednjeg vijeka, a potom i po mjestu pronalaska unutar grada Vukovara. Nalazi su prikazani slikama i označeni na priloženoj karti.

U ostvarivanju ovoga rada pomoć su mi pružili djelatnici Muzeja grada Vukovara, i to kroz uvid u dio dokumentacije, postava i knjižnične građe. Zbog svega toga ovom prigodom im zahvaljujem. Još prije Drugog svjetskog rata rađa se želja za otvaranjem muzeja u Vukovaru, no do ostvarenja nije došlo odmah, iako je arheološki potencijal vukovarskog područja već uvelike bio prepoznat. Vode se istraživanja na Vučedolu pod vodstvom R. R. Schmidta.¹ Otvaranje Muzeja grada Vukovara odobreno je 15. prosinca 1946. godine na zamolbu dr. Antuna Bauera i još nekolicine građana. Muzej počinje raditi 1948. godine s dobivanjem prostora i prvih izložbenih artefakata. Prvi stalni postav otvoren je 1954. godine.² Sastojao se od arheološke, povijesne, etnografske, umjetničke zbirke i pratećeg arhiva. Ekspoziti su u velikoj mjeri pribavljeni od dr. Antuna Bauera i iz još poneke privatne zbirke. Muzej se nekoliko puta selio,³ sve dok nije odobreno njegovo smještanje u klasicistički dvorac obitelji Eltz (sl. 2) izgrađen u 18. stoljeću s lijeve strane Vuke u Novom Vukovaru.⁴ U to je vrijeme, 60-ih godina 20. stoljeća, kustos i ravnatelj Gradskog muzeja Vukovar, Ante Eugen Brlić. On

---

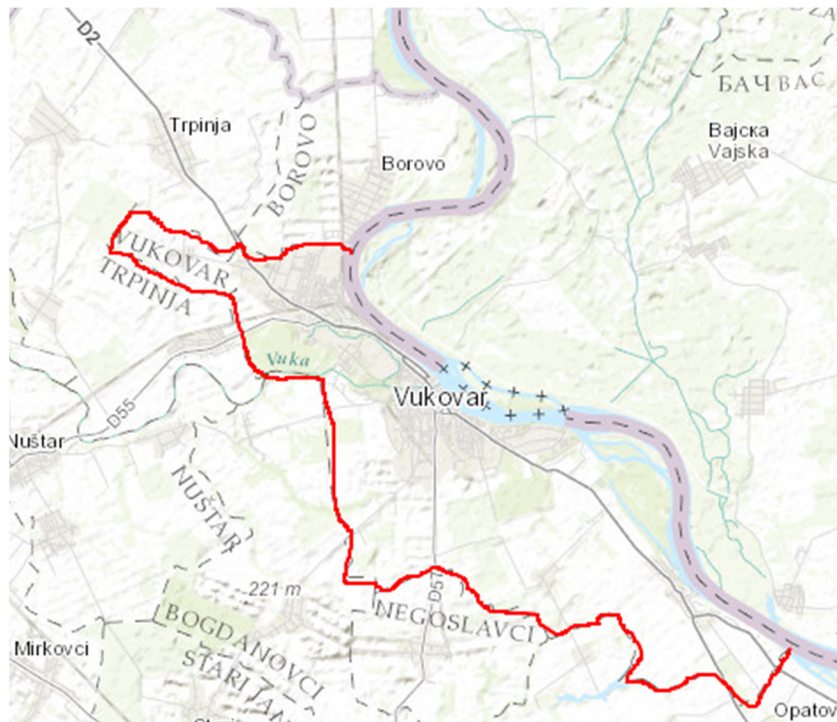
¹Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj, *Stručni skup u Osijeku 11.-12. prosinca 1997.*, 1999., 208., 209. U to su vrijeme već bili osnovani Muzej Slavonije u Osijeku, Požege, Slavenskog broda i Vinkovaca, tako da je vukovarski muzej peti po osnutku.

²Ž. DEMO, 1996., 23.

³Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj, *Stručni skup u Osijeku 11.-12. prosinca 1997.*, 1999., 209.

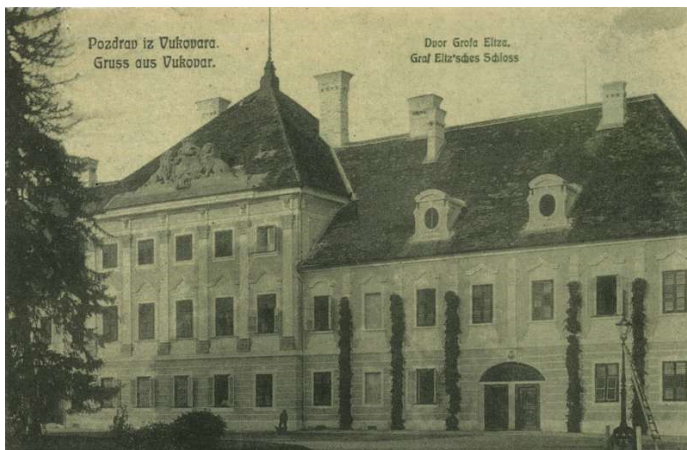
⁴Z. KARAC, 1994., 274.

je i pokretač časopisa „Ogledi“ iz kojega sam pribavila dio podataka za ovaj rad.⁵ Od samih početaka do danas muzej je središte kulturnih i znanstvenih zbivanja grada Vukovara.

slika 1: Grad Vukovar i okolne općine

(<http://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?useExisting=1>)

slika 2: Dvorac obitelji Eltz, Gradski muzej Vukovar (KARAČ, Z., 1994., 275.)

⁵Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj, *Stručni skup u Osijeku 11.-12. prosinca 1997.*, 1999., 210., 211.

Prirodna obilježja i značaj vukovarsko- srijemskog područja

Vukovar je smješten na području istočne hrvatske ravnice te pripada dijelu jugozapadne Panonske nizine. Geološkomorfološke karakteristike važan su preduvjet naseljavanja nekoga područja, tako je i s područjem grada Vukovara. Plodnost tla, bogatstvo biljnog pokrova i hidrogeografske osobitosti vukovarskog kraja uvjetovale su naseljavanje na ovome području još od vremena mlađega neolitika.⁶

Bogatstvo Dunava i Vuke ribom, kao i pitkom vodom, pružili su neophodno čovjeku. Njihova je važnost i u tome što su obje rijeke plovne.⁷ Višlja desna, hrvatska obala Dunava pružala je sigurnost u poplavnim sezonama, a uzdignuti platoi bili su birani pri osnivanju naselja. Na zanimljivi način Nada Klaić predočava važnost Dunava u razvoju i značaju srijemskog kraja i Panonije, tako kaže kako je Podunavlje „zahvaljujući Dunavu kopča Istoka i Zapada.“⁸

U kasno proljeće porječje Vuke prekrivalo je veći dio okolnog nizinskog područja pretvarajući ga dijelom u močvaru, sve do regulacije njezina toka koja je provedena u 2. polovici 19. stoljeća (sl. 3). Izmjene su izvršene i na ušću rijeke Vuke te je time za arheologiju izgubljen jedan dio srednjovjekovnog vukovskog podgrađa.⁹ Vuka dijeli grad na Stari i Novi Vukovar.¹⁰

Vukovar je smješten na lesnoj zaravni koja je pogodna za naseljavanje, jer dominira oko 40 metara poviše dunavske obale. Njezin rubni dio ispresijecan je brojnim surducima, tj. prirodnim jarcima koji su dugi, duboki i uski. Surduci su pružali laku komunikaciju s obalom Dunava, gdje su brojni izvori pitke vode. Također, uzvišeni položaj lesne zaravni pruža prirodnu zaštitu.¹¹

Dragutin Gorjanović Kramberger je početkom 20. stoljeća detaljno opisao profil lesne zaravni uz desnu obalu Dunava. Izradio je stratigrafsku podjelu kvartara po ritmičkoj izmjeni prapora i zaglinjenih zona (sl. 4).¹² Mislio je kako je riječ o cijelom kvartaru, no danas znamo kako je to geološki zapis samo njegovog gornjeg dijela.¹³

---

⁶A. BOGNAR, 1994., 25.

⁷K. MINICHREITER, 2008., 95.

⁸N. KLAJČ, 1983., 28.

⁹Ž. TOMIČIĆ, 1994., 106.

¹⁰M. BUNČIĆ, 2007., 36.

¹¹M. BUNČIĆ, 2007., 36.

¹²<http://www.zastita-prirode.hr/Novosti-i-dogadanja/Geoloski-lokalitet-Gorjanovicev-praporni-profil-u-Vukovaru-stavljen-pod-preventivnu-zastitu>

¹³A. ŠIMUNIĆ, 2007., 69.

slika 3: ušće Vuke prije regulacije toka koja je provedena u 2. polovici 19. stoljeća (CRLENJAK, B., 2005., 59.)

slika 4: Gorjanovićev lesni profil (<http://www.zastita-prirode.hr/Novosti-i-dogadanja/Geoloski-lokalitet-Gorjanovicev-praporni-profil-u-Vukovaru-stavljen-pod-preventivnu-zastitu>) (22.8.2016.)

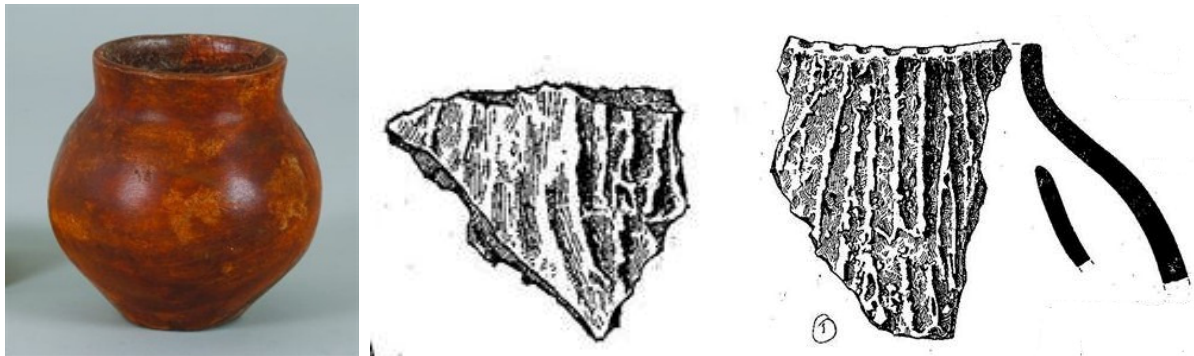
Prapovijest

Neolitik

Najstariji trag materijalne kulture iz Vukovara, kojemu je točno poznat položaj pronalaska je keramička posuda ranog neolitika. Lonac starčevačke kulture (sl. 5) pronađen je još 1894. godine kada su kopani temelji gimnazije na uzvišenom položaju uz Dunav. To je prvi nalaz starčevačke kulture u Hrvatskoj.¹⁴ Lonac je tipičnih obilježja starčevačke kulture, dakle crvenosmeđe boje i loptaste forme s zaravnjenim obodom.¹⁵ Uz ovu posudu na istome položaju pronađena su još dva ulomka starčevačke keramike ukrašena kaneliranim barbotinom (sl. 6 i 7).¹⁶

Položaj nekadašnje ciglane Eltz, današnjeg nogometnog stadiona¹⁷ uz staru željezničku prugu, još je jedno mjesto starčevačkih nalaza. Rekognosciranja je proveo 1940. godine R. R. Schmidt.¹⁸ Položaj se nalazio na prapornom brežuljku kojeg je okruživalo močvarno područje s istočne i zapadne strane.¹⁹

Poznato nam je i treći položaj starčevačke kulture na području grada Vukovara, koji se nalazio u Adici. Njegovo postojanje i položaj utvrđeni su po površinskim ulomcima keramike. Ova tri položaje dijele dva zajednička obilježja. Prvo je kako su smještena nadomak rijeka tekućica i drugo kako su na njihovoj višoj obali te svojim položajem dominiraju nad okolnim krajolikom.²⁰

slika 5: starčevački lonac s platoa Franjevačkog samostana (digitalna dokumentacija Gradskog muzeja Vukovar) Lonac se čuva se u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

slika 6 i 7: dva ulomka starčevačkog lonca (S. DIMITRIJEVIĆ, 1969., T. I., II.)

¹⁴Ž. DEMO, 1996., 13.

¹⁵Ž. DEMO, 1996., 67.

¹⁶S. DIMITRIJEVIĆ, 1969., 12.

¹⁷Nogometni stadion se nalazi uz cestu 204. vukovarske brigade.

¹⁸A. DORN, 1969., 31

¹⁹K. MINICHREITER, 2008., 95. Tako da se naselje nalazilo nadomak lijeve obale Vuka koja je plovna i močvarno se širila.

²⁰K. MINICHREITER, 1996., 7., 24.

Eneolitik

Badenska se keramika pronalazi na Petri skeli.²¹ Najstariji zamijećen arheološki sloj na Lijevoj bari, na položaju Gradac Janković, pripada naselju kostolačke kulture, iz druge polovice 4. tisućljeća prije Krista. Unutar toga sloja pronađeno je nekoliko kostura, dio kamene sjekire, obrađeni rog jelena i naseobinski elementi kao što su zapečena zemlja, tj. kućni lijep (sl. 8) te tipična keramika tamnih tonova s bijelom inkrustacijom (sl. 9).²²

slika 8: kućni lijep na lokalitetu Lijeve bara , iz kostolačkoga naselja (Ž. DEMO, 1996., 32.)

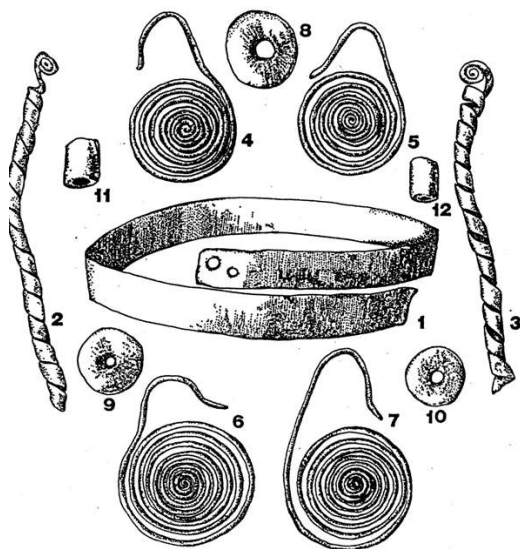
slika 9: keramika kostolačke kulture s Lijeve bare u Vukovaru (Ž. DEMO, 1996.,91., 92.)

Više autora obrađuje nalaze nakita od spondilusa i bakra s Velike skele (sl.10). Kada se skupe podatci iz više publikacija o ovim nalazima može se zaključiti kako se ovdje zasigurno nalazila cijela nekropola. Spominje se kako je nakit pronađen u grobu, ali grobne cjeline nisu prikladno evidentirane niti je osteološka građa sačuvana. Tako se spominje i položaj Najparov

²¹A. DORN, 1969., 32.

²²Ž. DEMO, 1996., 32.

vrta, koji se zapravo nalazi između Velike skele i platoa Franjevačkog samostana i gimnazije, što zaključujemo kada Antun Dorn kaže kako su grobovi pronađeni tijekom izgradnje vodotornja 1966. godine. Pronađena su četiri skeletna groba. Njih tri imala su nalaze keramike, a pokojnici su položeni ispruženo, dok je četvrti bio u zgrčenom položaju. Jedna je pokojnica na glavi nosila dijamant od bakrene trake, potom spiralne bakrene trake za uplitanje u kosu, a vrat joj je krasila ogrlica od spondilusnih perli.²³ Nalazi s Velike skele spomenuti su od strane Zorka Markovića. On ih pripisuje importu iz Vajska- Hunyadi kulturnog kruga ili možda Retz- Gajary kulture, dok je kod nas tada raširena lasinjska kultura.²⁴ Drugdje se nakit samo navodi kao nakit kasnog bakrenog doba i dokazom naseljenosti Vukovara dok je nasebinsko središte bilo na Vučedolu.²⁵ Prvi je puta nakit koji spominje Zorko Marković objavljen od strane Josipa Brunšmida s priloženim crtežom. Grob je pronađen još davne 1901. godine.²⁶ Druga skupina nakitnih predmeta od spondilusa pronađena je kao dio grobne cjeline, zakopane u blizini željezničke pruge kod kolodvora u Novom Vukovaru (sl. 11). Riječ je o ogrlici od 100 perli i velikoj narukvici. Željko Demo ih datira mlađima, točnije u rano brončano doba.²⁷ Treću skupinu čine tri kolutaste narukvice koje su bile obojene s crvenom bojom (sl. 12).²⁸

slika 10: nakit iz groba, kasnobakreno doba, Velika skela, (Z. MARKOVIĆ, 1994., 274.)

slika 11: Novi Vukovar, grob s nakitom vinkovačke kulture, radno brončano doba (Ž. DEMO, 1996., 67.)

²³A. DORN, 1969., 32.

²⁴Z. MARKOVIĆ, 1994., 97.

²⁵N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1994., 66.

²⁶J. BRUNŠMID, 1902., 60., 61.

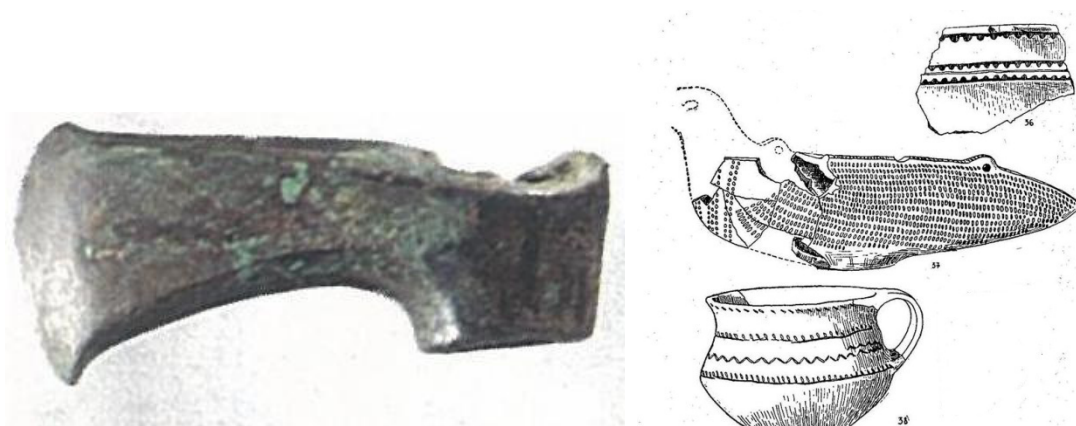
²⁷Ž. DEMO, 1996., 67.

²⁸N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1994., 66.

slika 12: tri narukvice od spondilusa iz Vukovara (MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, N., 1994., 66.)

Iako je Vučedol po katastarskim podacima dio grada Vukovara, on se nalazi 2 km od samoga urbanog tkiva grada, uz to po svojoj kompleksnosti i karakteru lokalitet zahtijeva puno veću pozornost od one koja mu se ovdje može pružiti. Postoje i pojedinačni slučajni nalazi vučedolske kulture pronađeni unutar grada koji je tada bio područje neposredne blizine tog velikog centra kulture. Tako je bakrena sjekira s Dobre vode (sl. 13) jedna od mnogih primjeraka metalurške djelatnosti vučedolske kulture.²⁹ Lijevana bakrena sjekira ima jednu oštricu i cilindrični produžetak za nasad drške, a po kemijskom sastavu ju Aleksandar Durman smatra importom van vučedolskog kulturnog kruga s istoka i datira ju u kasnu fazu vučedolske kulture.³⁰ Uz ovaj nalaz sjekire koji sam izdvojila pronađeni su fragmenti keramike na nekoliko položaja unutar grada, a u literaturi se navode zemljišta s kojih potječu (sl. 14).³¹

slika 13: vučedolska sjekira sa Dobre vode (Ž. DEMO, 1996., 67.)

slika 14: vučedolska keramika s područja grada Vukovara (S. DIMITRIJEVIĆ, 1956., T. VI)

²⁹Ž. DEMO, 1996., 13., 67.

³⁰A. DURMAN, 1983., 47., 55., 56.

³¹S. DIMITRIJEVIĆ, 1956., 10.

Srednje brončano dob

U srednje brončano doba na ovome prostoru borave nositelji vantske kulturne grupe koji su svoje naselje izgradili na istom platou gdje je pronađena starčevačka posuda, platou Franjevačkog samostana i gimnazije.³² Značajan nalaz ove kulture je ostava brončanog nakita pronađena u Maloj ulici na Švapskom brdu (sl. 15).³³ Nakit i posuda vantske kulture slučajno su pronađeni 1897. godine i dostavljeni su u Arheološki muzej u Zagrebu gdje se i danas nalaze. Pronađeni su tutuli kalotastog i blagostožastog oblika s dvije rupice za zašivanje. Sveukupno u broju od 155 komada, uz još jednu ukrasnu okruglu pločicu. Svi su oni bili izrađeni od bronce.³⁴ Zdenko Vinski ističe kako su ostave iz Vukovara i Lovasa tipološki iste te je riječ o ostavama osobne svojine. Nakit zakopan u ovim ostavama nošen je kroz srednje brončano doba. Autor ističe kako su ostave zakopane u vrijeme Br C 1 kada je još uvijek živa tradicija stupnja Br B 2 po Reineckovoj kronologiji.³⁵

slika 15: skupni nalaza brončanog nakita vantske kulture, Mala ulica na Švapskom brdu (Ž. DEMO, 1996., 67.)

Kasno brončano doba i starije željezno doba

U mlađoj fazi kasnog brončanog doba slijede kulturne i etničke promjene u panonskom Podunavlju i istočnim Alpama, koje zajedno čine kulturu polja sa žarama. Nositelji daljske kulturne grupe naselili su područje današnjeg grada Vukovara, a to znamo po pronađenoj nekropoli na Lijevoj bari. Na nekropoli je istražen 101 žarni grob ove kulturne grupe.³⁶ Uz kremirane ostatke pokojnika u ponekim žarama su pronađeni i dijelovi nošnje i nakita. Kraj

³²Ž. DEMO, 1996., 13.

³³Ž. DEMO, 1996., 13.

³⁴Ž. DEMO, 1996., 67.

³⁵Z. VINSKI, 1958., 5., 26.

³⁶N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1994., 69.

žara su položene posude s popudbinom (sl. 16 i 17). Značaj ovoj slabo očuvanoj nekropoli daje devet skeletnih grobova iz istoga horizonta. Oni pripadaju bosutskoj grupi (sl. 19).³⁷ Te su dvije kulturne grupe nastale na prijelazu iz 2. u 1. tisućljeće prije Krista iz različitih kulturnih krugova, ali dijele jedan dio materijalnih obilježja i isprepliću se. To se ispreplitanje očituje u keramici.³⁸ Bosutski nalazi iz Vukovara pripadaju Bosut III b fazi koja se smješta u Ha C po Reineckeovoj kronologiji. Te se o ovome horizontu bosutske kulture pojavljuju utjecaji ranog Basarabi stila koji će se zadržati, a tako i utjecati na daljsku kulturnu grupu.³⁹ Karakteristični motiv Basarabi keramike jesu žigosana spirala, koncentrični krugovi i S motivi. Ti su motivi izvedeni u tehnici inkrustacije bijelom bojom na tamnoj površini što se vidi na pokojem ulomku s Lijeve bare (sl. 18).⁴⁰

Groblje na Lijevoj bari je korišteno od 10. stoljeća pa do druge polovice 6. stoljeća prije Krista od strane nositelja daljske kulture,⁴¹ dok su bosutski nalazi datirani od druge polovice 8. stoljeća prije Krista,⁴² odnosno u vrijeme IV. i V. faze kulture polja sa žarama. To odgovara Ha B 2 i B 3 po Reineckovoj kronologiji.⁴³ Pored Lijeve bare nalazi se Desna bara na kojoj se također prostire nekropola kulture polja sa žarama.⁴⁴ Ona nije arheološki istraživana.

Smatra se kako su nositelji daljske grupe također odabrali lesni plato za svoje naselje, kao i pripadnici ranije starčevačke i vatinske kulture, tj. područje grada Vukovara gdje se nalazi Franjevački samostan i Gimnazija.⁴⁵

Kontakt nositelja daljske i bosutske grupe potvrđen je i u Sotinu,⁴⁶ a također još i u Mohovu, Šarengradu i Iloku. Autori ističu kako možda možemo govoriti o njihovom suživotu, a više podataka će nam omogućiti nova istraživanja provedena u ovome dijelu Slavonije i Srijema.⁴⁷

---

³⁷Ž. DEMO, 1996., 32., 33

³⁸D. LOŽNJAK DIZDAR, 2004., 20.

³⁹J. ŠIMIĆ, 1984., 108.

⁴⁰N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1994., 74.

⁴¹Ž. DEMO, 1996., 32., 33.

⁴²J. ŠIMIĆ, 1984., 110.

⁴³J. ŠIMIĆ, 1984., J. ŠIMIĆ, 1984., 110.

⁴⁴Ž. DEMO, 1996., 13., 14.

⁴⁵N. MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, 1994., 69.

⁴⁶M. ILKIĆ, 2011., 225.

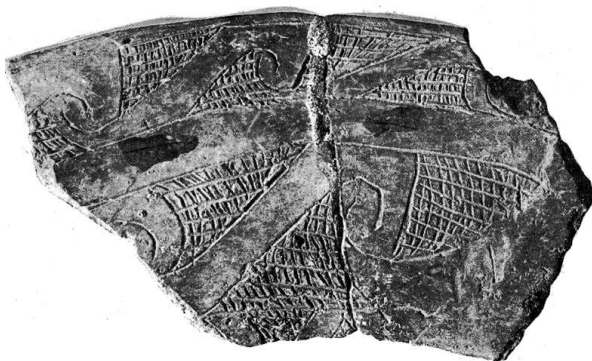
⁴⁷D. LOŽNJAK DIZDAR, 2004., 21., 22.

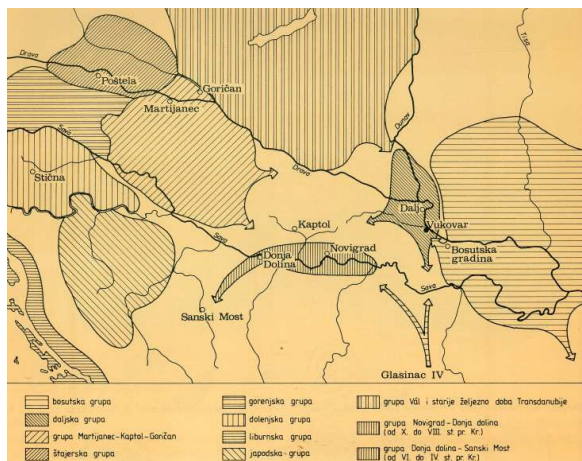
slika 16: Lijeva bara , Žara 32, daljska kulturna grupa (DEMO, Ž., 2009.,148.)

slika 17: daljska keramika s Lijeve bare (Ž. DEMO, 1996., 92.)

slika 18: Ulomak basarabi keramike (J. ŠIMIĆ, 1981., 111.)

slika 19: odnos daljske i bosutske kulturne grupe (MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, N., 1994.,72.)

Mlađe željezno doba: Keltsko- latenska kultura

Nakon ukapanja nositelja daljske kulture, Lijeva bara ponovno postaje naselje, a naseljavaju ga Kelti tijekom 2. i 1. stoljeća prije Krista. Nažalost ostao nam je samo kućni lijev i keramika iz otpadnih jama i ognjišta. Keramika je ona svakodnevne uporabe, lokalne izrade, ali na

lokalitetu ima i primjeraka luksuzne uvezene keramike iz donjopodunavskih getskih radionica (sl. 20 i 21). Uz importiranu keramiku ističe se i jedan željezni mač.⁴⁸

slika 20: keltsko- latenska keramika s Lijeve bare (Ž. DEMO, 1996., 92.)

slika 21: importirana keramika, Lijeve bare (Ž. DEMO, 1996., 92.)

Nakon keltskog odlaska u pljačkaški pohod i poraza kod svetišta u Delfima 279. godine pr. Kr. dio se njihovih konjaničkih snaga vraća u južnu Panoniju gdje naseljavaju područje od ušća rijeke Drave do ušća Save i Morave u Dunav. Arheološka građa potvrđuje kako su se gusto naselili u području Srijema i istočne Slavonije. Pleme koje naseljava ovo područje antički izvori nazivaju Skordiscima, dok se u arheološkoj literaturi može naći kako ih se naziva i Kornakatima.⁴⁹

Uz ovo naselje postoje još slučajni latenodobni nalazi. Pronađene su narukvice koje po tipologiji smještamo u 2. i 1. stoljeće prije Krista u moravsko- podunavski krug, kako navodi Nives Majnarić- Pandžić.⁵⁰ Jedna je dvodijelna brončana narukвица ukrašena u plastičnom stilu, a druga je također brončana, ali je u tehnici lijevanja izveden ukras u pseudofiligranu i pseudogranulaciji (sl. 22).⁵¹

slika 22: latenodobne narukvice (MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, N.,1994., 76.)

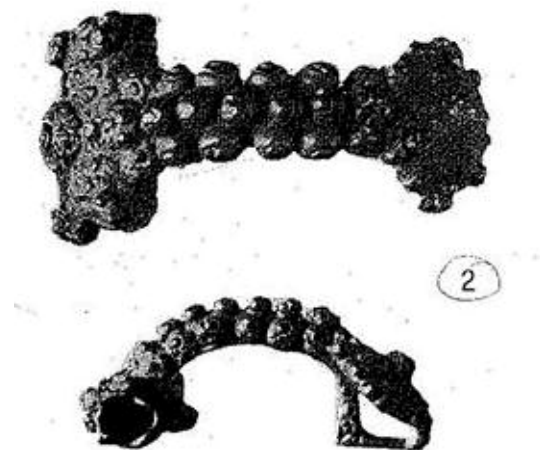
⁴⁸Ž. DEMO, 1996., 33.

⁴⁹S. DIMITRIJEVIĆ, T. TEŽAK- GREGL, N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1998., 329.

⁵⁰N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1970., 51.

⁵¹S. DIMITRIJEVIĆ, T. TEŽAK- GREGL, N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1998., 333.

Iz Vukovara je i jedna fibula plastičnog stila (sl. 23). Cijela površina dvodijelne fibule prekrivena je spiralnim plastičnim motivima koji su izvedeni u pseudofiligranskoj tehnici. Ova je fibula mlađi derivat Münsingen tipa, a smatra se kako je s prijelaza iz 2. u 1. stoljeća prije Krista. Ovaj tip fibule je tipičan za Moravsku, Slovačku i Mađarsku, a primjerak iz Vukovara je jedan od najjužnijih. Uz ovu pronađenu fibulu s područja grada Vukovara u muzej su dospjele srednjolatenske i kasnolatenske fibule kojima se također ne zna točno mjesto pronalaska.⁵²

slika 23: fibula plastičnog stila (N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1970.,T. XLIX)

Kada su kopani temelji Gimnazije grada Vukovara, uz ulomke starčevačke keramike pronađeni su i ulomci keramike ove epohe.⁵³ Fotografije je objavila Nives Majnarić- Pandžić u knjizi Keltsko- latenska kultura u Slavoniji i Srijemu.⁵⁴ Poznato nam je kako je još dr. Viktor Hoffiler za Arheološki muzej u Zagrebu iz Vukovara pribavio dva brončana koplja, dio konjske opreme, perle od staklene paste koje su keltske izrađevine, no mjesta pronalaska nisu zabilježena.⁵⁵

Uz ove slučajno pronađene ulomke keramike i dijelove nošnje s kraja prapovijesti s lokaliteta Velika Skela potječe skupni numizmatički nalaz (sl. 24). U zemlju ukopana keramička posuda je sadržavala drahme grčko- ilirskog grada Apolonije i Dirahija, te četiri denara rimske republike koji su omogućili datiranje ukapanja ove ostave. Ostava je mogla biti ukopana

⁵²N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1970., 51., 52.

⁵³Ž. DEMO, 1996., 14.

⁵⁴N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1970., tabla L., LII.

⁵⁵Ž. DEMO, 1996., 19.

nakon 79. godine prije. Krista.⁵⁶ Od cijele ostave Josip Brunšmid je u Arheološki muzej u Zagrebu uspio donijeti 59 komada dok im je prvotni broj bio veći.⁵⁷

slika 24: ostava novca, Velika Skela (DEMO, Ž., 1996., 68.)

---

⁵⁶Ž. DEMO, 1996., 14.

⁵⁷J. BRUNŠMID, 1912., 261.

Antika

Unutar grada Vukovara rijetki su arheološki nalazi iz antičkoga doba. Riječ je o jednoj slučajno nađenoj ostavi novca, peći za keramiku, rimskoj vojničkoj diplomi i još pokojem pokretnom nalazu.

Nakon osvajanja Segestike, današnjeg Siska, put k rimskom osvajanju današnje Slavonije i Podunavlja bio je otvoren.⁵⁸ Rimljani su zauzeli srijemski dio Panonije za vladavine cara Augusta (27. prije Krista – 14. poslije Krista), i to u ratnim pohodima vojskovođe Tiberija, 12. godine prije Krista. Time počinje proces romanizacije ovoga dijela južne Panonije. Taj je dio Rimljanima bio važan jer se uz desnu obalu Dunava protezao limes, tj. granica. Naime, tu je izgrađena važna vojnička cesta (*via ripensis*), koja je spajala brojna rimska utvrđenja i promatračnice (*specula*).⁵⁹

Sudeći prema malobrojnosti arheološke građe u rimskom razdoblju područje grada Vukovara nije imalo veći značaj. On se ne spominje niti u antičkim literarnim izvorima. Primjerice, nije naznačen na Tabuli Peutingerijani iz 4. stoljeća (sl. 25),⁶⁰ dok su susjedni Dalj (*Teutiburgium*), Sotin (*Cornacum*) i Ilok (*Cuccium*) naznačeni kao značajni položaji.⁶¹ Kao jedna od mogućih točaka limesa u literaturi se navodi Borovo. Tu je bivši ravnatelj Gradskog muzeja u Vukovaru, Antun Dorn proveo rekognosciranja te je na položaju pod imenom Gradac utvrdio postojanje rimske keramike.⁶² U Gradskom muzeju čuva se samo jedna nadgrobna stela s kraja II. ili početka III. stoljeća. No, ona je pronađena negdje u selu Borovu. U muzeju se također nalazi i jedna ara,⁶³ ali je bez mjesta pronalaska i ne nudi nam konkretnije odgovore po pitanju rimskoga naseljavanja područja grada Vukovara. Postoji još jedan položaj s rimskim građevinskim materijalom i jednim kasnoantičkim novčićem, ali van današnjeg urbanog tkiva grada, u smjeru prema Vučedolu na položaju Reissovo salaš, ali nema novijih arheoloških podataka s toga lokaliteta uz rubni dio današnjega grada.⁶⁴

Uz uži pojas rimskog limesa, od kojeg zasada nemamo arheoloških dokaza na području grada Vukovara i uže okolice, ne smijemo zaboraviti onaj iza, koji obuhvaćaju vile i kolonije. Dakle, mjesta naseljavanja lokalnih romaniziranih zajednica, rimskih građana i vojnih veterana. O naseljavanju vojnih veterana uz vukovarski dio limesa govore vojničke diplome iz

---

⁵⁸N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1994., 81.

⁵⁹Z. KARAČ, 1994., 140.

⁶⁰N. MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, 1994., 86.

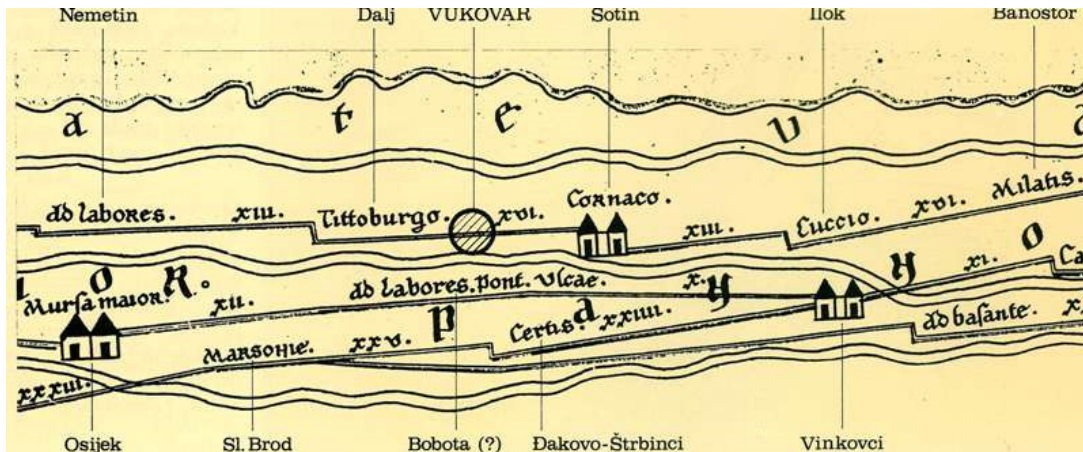
⁶¹M. BULAT, 1969., 39.

⁶²A. DORN, 1973., 22., 23.

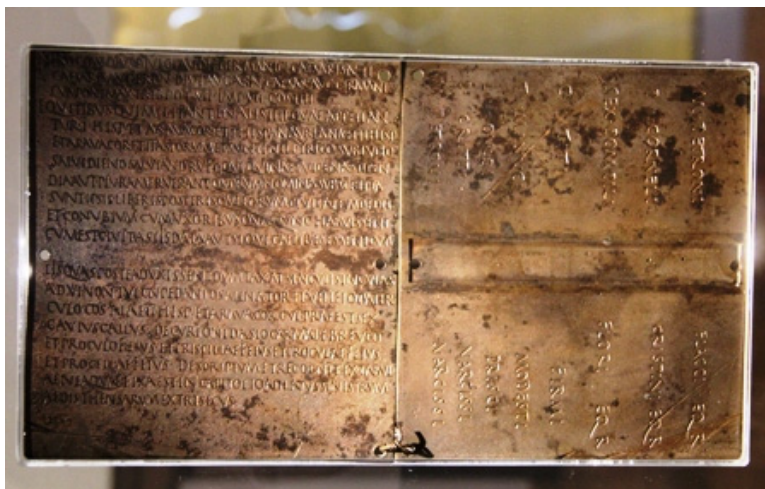
⁶³D. PINTEROVIĆ, 1969., 60.

⁶⁴M. BULAT, 1969., 44., 60.

Negoslavaca⁶⁵ i Vukovara. A na području šire okolice, dvije su diplome iz Sotina i jedna iz Ilače.⁶⁶ Rimska vojnička diploma iz Vukovara (sl. 26) pronađena je na položaju Lužac-Tialjevci, potječe iz sredine 1. stoljeća. U muzej je dospjela 1993. godine kao slučajni nalaz pronađen prilikom oranja.⁶⁷ Kao i sve rimske vojničke diplome ova iz Vukovara sastojala se od dvije brončane četvrtaste pločice zajedno pričvršćene poput knjižice. Izdana je 61. godine za Breuka Dazija.⁶⁸ Uz vojnu diplomu kao pravi pokazatelj života je i jedan nalaz keramičke peći.

slika 25: Tabula Peutingeriana (KARAČ, Z.,1994., 141.)

slika 26: Rimska vojna diploma iz Vukovara (iz dokumentacije Gradskog muzeja Vukovar)

Antun Dorn je 1957. godine na visokoj desnoj obali Dunava u prapornom profilu, nakon odronjavanja jednoga dijela uočio udubljenje. Istražio ga je i otkrio kako je riječ o rimskodobnoj peći za keramiku (sl. 27, 28 i 29) na čijoj je podnici pronašao fragmentiranu

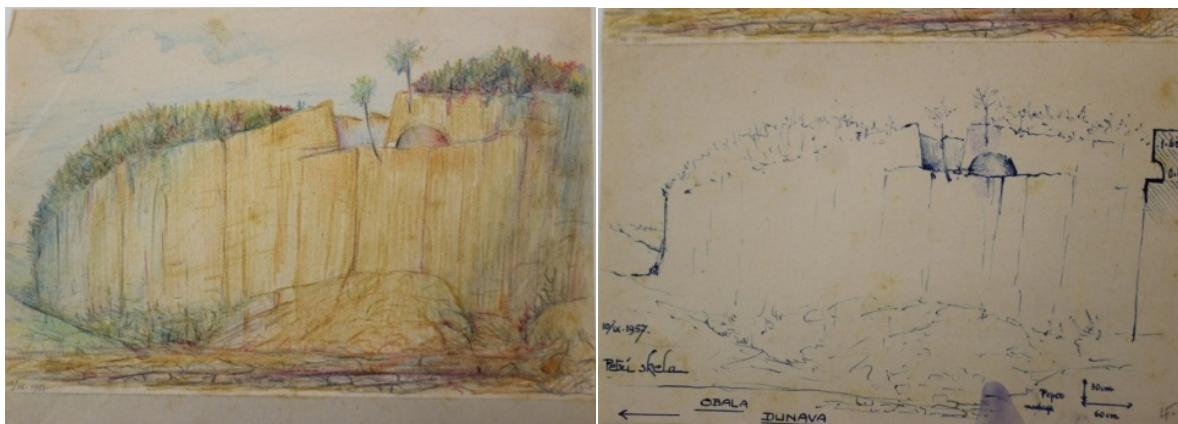
⁶⁵A. DORN, 1984., 165.

⁶⁶M. ILKIĆ, 2009., 147.

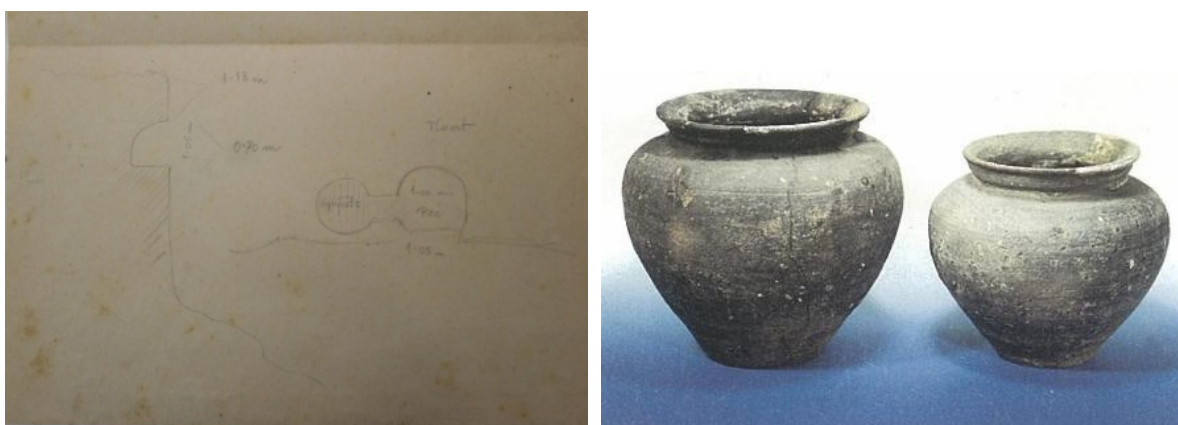
⁶⁷M. HUTINEC, 2008., 56.

⁶⁸M. ILKIĆ, 2009., 148., M. ILKIĆ, 2010b., 268.

keramiku.⁶⁹ Peć se nalazila nizvodno od Gorjanovićevega profila, na položaju koji se naziva Petri skela. Antun Dorn njeno otkriće objavljuje u jednome članku i njegovi su crtežu sve do sada čuvani u Gradskom muzeju Vukovara.⁷⁰

slika 27 i 28: rimskodobna peći za keramiku na Petri Skela, crtež Antuna Dorna (iz dokumentacije Gradskog muzeja Vukovar)⁷¹

slika 29: rimskodobna peći za keramiku na Petri Skela, crtež Antuna Dorna, bokocrt lesnog profila i tlocrt rimske keramičke peći (iz dokumentacije Gradskog muzeja Vukovar)

slika 30: posude pronađene uz rimskodobnu ostavu novca sa Olajnice (DEMO, Ž., 1996., 69.)

Godine 1951. na Olajnici pronađena je ostava kasnocarskog brončanog novca. Taj se položaj nalazi na lijevoj obali Vuke u Novom Vukovaru. Ostava je pronađena sasvim slučajno u dječjoj igri tako da se uspjelo sačuvati svega 40 bakrenih novaca cara Konstantina I. (306.-337.)⁷² i keramički lonci (sl. 30).⁷³

⁶⁹A. DORN, 1969., 35.

⁷⁰Ž. DEMO, 1996., 15.

⁷¹ Zahvaljujem kustosici Gradskog muzeja Vukovar, Gorani Kušić na ustupljenoj građi i svakoj pomoći pri nastajanju ovoga rada.

⁷²A. DORN, 1969., 35.

⁷³Ž. DEMO, 1996., 15.

Uz područje dunavskog limesa vezuju se olovne votivne pločice dunavskih konjanika. Kultove prikazane na pločicama je štovala rimska vojska, a potom i lokalno stanovništvo. Pločice se vezuju uz 2. i 3. stoljeće, a u Srijemu dominira tip Dalj, na što ukazuju i dvije pločice pronađene u gradu Vukovaru. Obje su pravokutnoga oblika i reljefni prikaz je podijeljen u nekoliko planova. U prvome planu prikazuje se Sol na kvadrigi, dok su mu s bočnih strana po jedna zvijer. Drugi plan prikazuje žensko božanstvo s krilima i s njene lijeve i desne strane se nalazi konjanik, dok je u trećemu planu prikaz stola za kojim sjede tri osobe. U središnjem dijelu četvrtog plana smješten je prikaz kantarosa.⁷⁴

Koliko nam je zasada poznato iz izloženih arheoloških nalaza možemo zaključiti kako je grad Vukovar mjesto s oskudnim rimskodobnim nalazima. Od provala Huna (375. godine) i raspada rimskoga limesa vukovarsko područje autori smatraju napuštenim i nenaseljenim u idućih nekoliko stoljeća.⁷⁵ Novi tragovi života zastupljeni su od vremena drugog avarskog kaganata.

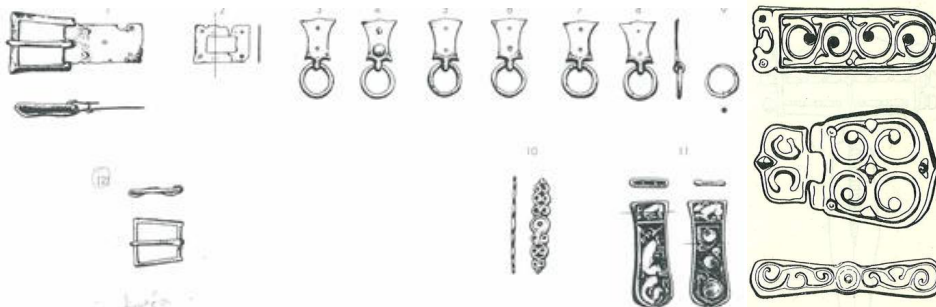
⁷⁴I. ISKRA- JANOŠIĆ, 1966., 50., 51., 59.

⁷⁵Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu, 1994., 140.

Srednji vijek

Rani srednji vijek: DRUGI AVARSKI KAGANAT, FRANCI, SLAVENI I MAĐARI

Iz dijela grada zvanog Švapsko brdo, ali bez točnoga položaja ili ulice, u muzej su dospjeli podatci o uništenom kasnoavarskom grobu iz 8. stoljeća. Sačuvani su dijelovi pojasne garniture i kopče (sl. 31). Pojasna garnitura je brončana, lijevana. Pronađeni su njezini metalni dijelovi, točnije njih jedanaest. Oni su: pojasna kopča s trapezoidnom predicom i četvrtastim lijevanim okovom koji se spajao na kožni dio pomoću pet zakovica, potom četvrtasti okov s četiri zakovice i više limenih okova štitastog oblika te glavni pojasni jezičac. Pojasni jezičac je s jedne strane ukrašen vitičastim motivom, a s druge je strane prikaz borbe životinja. Upravo stilske odlike omogućuju datiranje ovih nalaza koji su istrgnuti iz svojega konteksta te tako, nažalost, ne govore ništa više o samome značaju ovoga dijela grada kao avarskoga groblja.⁷⁶ No vratimo se na pojasnu garnituru. Njezin se pojasni jezičac spominje u više publikacija, uz druge nalaze istoga tipa, na primjer s Gradca u Borovu (sl. 32),⁷⁷ Vučedola i Sotina, kao potvrde o gustoj naseljenosti uže Vukovarske okolice za vrijeme drugoga avarskog kaganata.⁷⁸ Iz Borova s položaja Gradac uz brončane pojasne jezičce pronađeni su i keramički lonci. Također postoji nekolicina avarskih nalaza s Lijeve bare, ali se oni tumače dijelom mlađeg razdoblja kada su sekundarno upotrjebljeni, a potom i zakopani.⁷⁹

slika 31: Dijelovi avarske pojasne garniture pronađeni na Švapskom brdu (Ž. DEMO, 1996., 69.)

slika 32: pojasni jezičci i okov, Borovo- Gradac (D. DIMITRIJEVIĆ, J. KOVAČEVIĆ, Z. VINSKI, 1962., 75.)

Nakon 800. godine i sloma drugog avarskog kaganata, na području Slavonije i Srijema započinje razdoblje snažnijeg franačkog utjecaja i slavenskog naseljavanja. Iz prvih stoljeća

⁷⁶Ž. DEMO, 1996., 69.

⁷⁷D. DIMITRIJEVIĆ, J. KOVAČEVIĆ, Z. VINSKI, 1962., 75.

⁷⁸Ž. TOMIČIĆ, 1999., 229.

⁷⁹D. DIMITRIJEVIĆ, J. KOVAČEVIĆ, Z. VINSKI, 1962., 75., 102.

slavenskog naseljavanja⁸⁰ nemamo poznatih arheoloških nalaza unutar grada Vukovara, a najraniji nalazi slavenske materijalne kulture seže tek u 10. stoljeće. To su groblja na redove bjelobrdske kulture.⁸¹ Dostupni podatci o slavenskom naseljavanju potječu iz povijesnih izvora, gdje se spominje područje rijeke Vuke. Godine 846. nitranski knez Pribina, franački vazal, dolazi u Povučje i ima utvrdu oko utoka rijeke Vuke u Dunav, što bi odgovaralo mjestu malo kasnijeg Vukova. Dunavska visoka, desna obala u to vrijeme je granica Franačkog carstva i točka obrane sve žešćih napada Bugara s istoka.⁸² Tako Nada Klaić piše kako je ostao sačuvani mali dio isprave o darivanju kralja Ludovika Pribini u potpuno vlasništvo sto kmetskih selišta uz rijeku Vuku, s riječima „*concedit pleno iure Briwino centum mansos juxta fluium Valcha*“⁸³. Time su Pribini u ruke dospjela sva davanja. Uz to Nada Klaić ističe mogućnost kako je jezgra vukovskog naselja nastala baš tada, sredinom 9. stoljeća.⁸⁴ Za što će se zalagati i drugi autori. Tako Antun Dorn povezuje bjelobrdska groblja i sačuvane zapise o selima koja bi se po tome trebala nalaziti u njihovoj neposrednoj blizini.

U radu ću nadalje obraditi utvrdu Vukovo koja se nalazila na platou Franjevačkog samostana i gimnazije, a to je pretpostavljeni položaj Pribinine utvrde, po Nadi Klaić. Tomu je razlog što nigdje drugdje uz Vuku, a da je u blizini ušća, ne nalazimo tako pogodan položaj kao što je ovaj. Dok se Nada Klaić temelji na pisanim izvorima, Željko Tomičić izdvaja uništene grobove s Lijeve bare čiji je grobni inventar sadržavao kasnoavarske nalaze. Te nalaze smatra dokazima za postojanje ruralnih naselja na vukovarskom područja u ranome srednjem vijeku.⁸⁵

Slijedeći pisani spomen Vukova je sa sredine 10. stoljeća kada anonimni notar ugarskog kralja Bele III. spominje provale i pustošenja Mađara koja su započela još potkraj 9. stoljeća. Tako su po ovome izvoru Mađari na povratku s pljačkaških pohoda zauzeli utvrde Zabrag, Pozegu i Vukovo.⁸⁶ Značaj ovog izvora nalazi se i u tome kako se može zaključiti da je utvrda morala postojati i biti dovoljno značajna da ju se uopće zauzima i spominje u zapisima ugarskoga kralja.

---

⁸⁰Za prva stoljeća slavenskog naseljavanja važni su arheološki nalazi također s područja Vukovarsko-Srijemske županije, ali iz Vinkovaca tako da se samo ukratko ukazujem na njih. (T. SEKELJ IVANČAN, T. TKALČEC, Slavensko paljevinsko groblje na položaju Duga ulica 99, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 23, Zagreb 2006.)

⁸¹Ž. TOMIČIĆ, 1999., 229., 238.

⁸²Ž. TOMIČIĆ, 1999., 231.

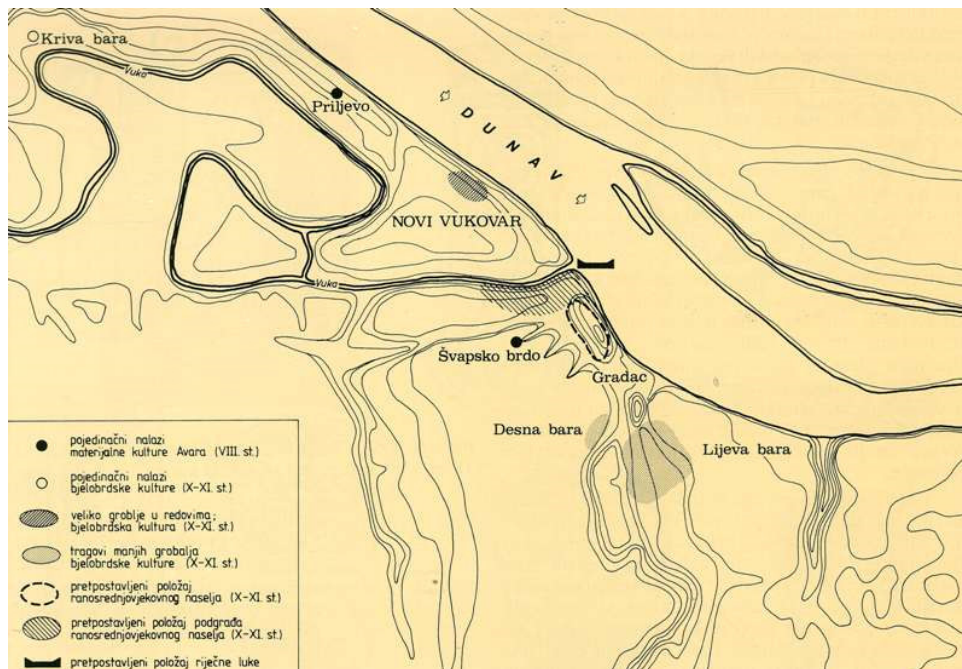
⁸³N. KLAJĆ, 1983., 19.

⁸⁴N. KLAJĆ, 1983., 19., 28.

⁸⁵Ž. TOMIČIĆ, 1999., 231.

⁸⁶Ž. TOMIČIĆ, 1999., 232.

Nakon ovih pisanih izvora slijedi niz arheoloških nalaza koji su datirani od sredine 10. stoljeća, nazvani su bjelobrdskom kulturom po eponimnom lokalitetu Bijelo Brdo. Unutar grada Vukovara imamo više položaja s istraženim pojedinačnim grobovima ove kulture. Najpoznatije i sustavno istraživano groblje je Lijeva bara, a uz nju se nalazi i Desna bara, potom slijede nalazi s Krive bare i groblje u Novom Vukovaru (sl. 33).

slika 33: Groblja bjelobrdske kulture u Vukovaru i položaj utvrde Vukova (TOMIČIĆ, Ž., 1994., 98.)

KRIVA BARA

Groblje na položaju Kriva bara stradalo je u građevinskim radovima prije nego što su ga arheolozi uspjeli evidentirati i istražiti. Poznato je samo 14 grobova s pokojim nakitnim predmetom, koje je istražio Antun Dorn nakon dojave o razaranju grobnih cjelina. Antun Dorn u članku navodi kako se u neposrednoj blizini ovoga bjelobrdskog groblja, u ulici Kriva bara⁸⁷, nalazilo srednjovjekovno selo. Ono je poznato iz pisanih izvora, iz 14. stoljeća pod imenom „Leanyro“. Ono se nalazilo u blizini rijeke Vuke.⁸⁸

NOVI VUKOVAR- VAROŠ

U ulici, pod starim nazivom Ive Lole Ribara⁸⁹, tokom građevinskih radova pronađeno je 17 grobova, dok je ostatak groblja ranije uništen u urbanizaciji i proširivanju gradskog područja. Pronađeni grobni inventar čine tri očuvana brončana prstena, „S“ karičice, željezni nož te

⁸⁷U literaturi se ulica navodi pod starim nazivom kada je nosila naziv Ulica Vase Đurđevića.

⁸⁸A. DORN, 1980., 209.

⁸⁹Danas je to Županijska ulica.

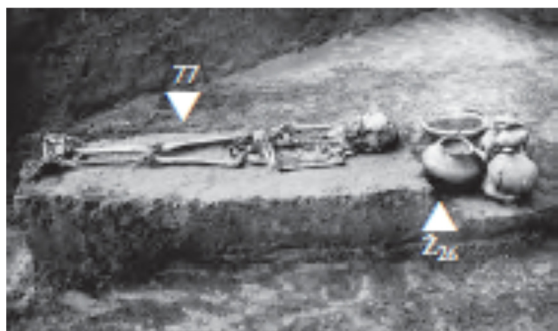
ulomci keramike. Znamo kako su pokojnici smješteni u zemljane grobne jame koje su bile smještene u pravilnom redu. Groblje se datira u vrijeme između 9. i 12. stoljeća.⁹⁰

DUBOVO

Na pustari Dambovo ne nalazimo bjelobrdsko groblje, ali su provedena rekognosciranja i utvrđeni su ulomci slavenske keramike. Dambovo zauzima prostor između Lijeve Supoderice i ceste za Bogdanovce. Za ovaj položaj se pretpostavlja postojanje slavenskog sela Dubova, koje se spominje u pisanim povijesnim izvorima iz 14. stoljeća. Novija arheološka istraživanja nisu provedena.⁹¹

LJEVA BARA

Posljednji položaj unutar grada Vukovara s nalazima bjelobrdske kulture je groblje na Lijevoj bari. Lijeva bara je kroz više razdoblja ljudske prošlosti bila značajan položaj naseobinskog i sepulkralnog karaktera. Nažalost, svi slojevi nisu jednako očuvani što se vidjelo u izlaganju prapovijesnih nalaza gore u tekstu, a najbolje je očuvan najmlađi sloj koji čini bjelobrdsko groblje (sl. 34).

slika 34: stratigrafska razlika bjelobrdskog groba 77 i žarnog 26 (DEMO, Ž., 2009.,98.)

Još početkom 20. stoljeća znalo se kako su na Lijevoj bari- Bašćine arheološki nalazi učestali i kojoj su kulturi pripadali, no nadzor lokaliteta i zaštita nije započeta sve do 1945. godine. Te je godine provedeno rekognosciranje lokaliteta, a potom je uslijedio terenski obilazak Marcela Gorencu u kojem je prikupio površinske nalaze daljske grupe i one iz bjelobrdskih grobova koji su baš tada pronađeni gradnjom kuće. Sustavna arheološka istraživanja započeta su pod okriljem Arheološki muzej u Zagrebu i Gradski muzej Vukovar u 1951. godini. Istraživanja su vodili Zdenko Vinski i Marcel Gorenc, potom je rad nastavio Željko Demo.⁹²

Željko Demo smatra kako je ukapanje na Lijevoj bari moglo započeti i prije 960. godine što bi odgovaralo vremenu oko mađarske „okupacije“ ili pustošenja. Autor je mišljenja kako je došlo do brzog primirivanja stanja i suživota ranije pridošlog slavenskog stanovništva i onoga

⁹⁰A. DORN, 1969., 36.

⁹¹A. DORN, 1969., 37.

⁹²Ž. DEMO, 1996., 21., 22.

mađarskoga koje se tek naseljava u ove krajeve. Na groblju se ukapalo do polovine 11. stoljeća.⁹³Jedan dio tih bjelobrdskih grobova na Lijevoj bari pripada 2. polovici 10. stoljeća, počecima bjelobrdske kulture koja je već tada raširena po cijeloj Karpatskoj kotlini. Ti su grobovi s priloženom popudbinom, u keramičkim posudama ili bez njih, što je poganski aspekt (sl. 35). Dok se malo kasnije javljaju ukopi sa sigurnim kršćanskim kontekstom kada se javljaju privjesci forme križa (sl. 36). Lijeva bara je groblje na redove i ovdje su pokojnici polagani u obične zemljane rake. Sve ukupno na groblju je zabilježeno i istraženo 438 bjelobrdskih grobova. Skoro su svi pokojnici položeni na leđa u ispruženom položaju, dok su iznimke jedna pokojnica postavljena na leđa s raširenim rukama i nogama i nekoliko pokojnika položenih na bok s nogama u zgrčenom položaju (sl. 37).⁹⁴ Iako se sekundarno otvaranje grobova i neki oblici zaštite od vampirizma pojavljuju u bjelobrdskoj kulturi, to je na Lijevoj bari zamijećeno samo kod jednoga pokojnika. Naime noge su mu naknadno postavljene u drugi položaj. Manje od polovine grobova imalo je grobne nalaze,⁹⁵ koji su podijeljeni u 5 uporabnih skupina i to kao predmete dnevne uporabe: oružje i bojna oprema, nakit, dijelovi nošnje i predmete kulturnog karaktera.⁹⁶ Svaka od ovih grupa obuhvaća mnoštvo raznolikih tipova koje je autor detaljno obradio u monografiji lokaliteta.

slika 35: Grob 7, slavenska keramika uz pokojnika (DEMO, Ž., 2009., 40, 41.)

slika 36: križić privjesak (<http://www.bastina-slavonija.info/VremenskeCrte.aspx?datacije=416>) (14.9.2016.)

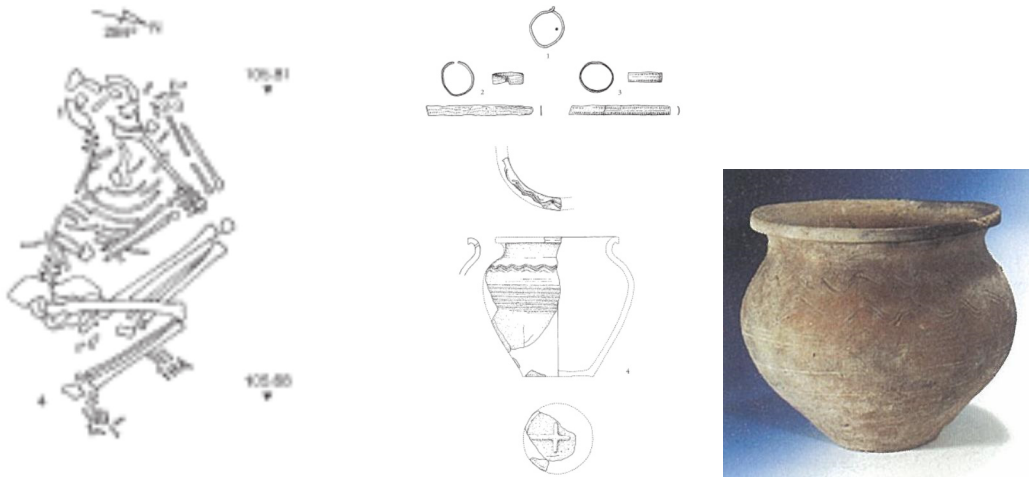
⁹³Ž. DEMO, 1996., 56., 57.

⁹⁴Ž. DEMO, 1996., 40.

⁹⁵Ž. DEMO, 2009., 402.

⁹⁶Ž. DEMO, 2009., 407.

Željko Demo pokušava povezati istraživano groblje s naseljem. Navodi kako se naselje moralo nalaziti u blizini groblja i kako je pogodan položaj izdignuta lesna zaravan uz Dunav. Ondje se mogao nalaziti ranoslavenski Jurjevac,⁹⁷ jer su nam poznati primjeri slavenskih naselja gdje je onostrani svijet odvojen vodom⁹⁸ ili se groblja nalaze na nižem geografskom položaju u odnosu na samo naselje.⁹⁹ U knjizi *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, također se navodi kako je Vukovo u ovo vrijeme imalo naseobinsko groblje na Lijevoj i Desnoj bari (sl. 38).¹⁰⁰

slika 37: primjer ukopane pokojnice u zgrčenom položaju i priloženi grobni nalazi, grob 60 (DEMO, Ž., 2009., 84., 85.)

slika 38: bjelobrdski lonac s Desne bare (Ž. DEMO, 1996., 93.)

U gradu Vukovaru postoje i druga poznata groblja bijelobrdske kulture, koja su već obrađena u radu, no ona nisu tako dobro očuvana i istražena. Poznata su po tipično bjelobrdskim nalazima koji su prikupljeni iz već poremećenih grobnih cjelina. Zanimljivo je kako se položaji bjelobrdskih grobalja nalaze u neposrednoj blizini malo kasnijih naselja koja su poznata iz povijesnih izvora, što navode Nada Klaić, Antun Dorn, Željko Tomićić i Željko Demo.

⁹⁷Ž. DEMO, 1996., 56.

⁹⁸K. KAJKOWSKI, 2015., 24.

⁹⁹V. BELAJ, 2007., 84.

¹⁰⁰Ž. TOMIČIĆ, 1994., 106.

Razvijeni i kasni srednji vijek: VUKOVO I VAROŠ

Za razdoblje razvijenog i kasnog srednjeg vijeka imamo malo više podataka o Vukovu u odnosu na razdoblje ranoga srednjeg vijeka. Godine 1220. prvi se puta u povijesnim izvorima navodi Vukovska županija. Potkraj 11. stoljeća, nakon smrti hrvatskog kralja Zvonimira (1075.-1089.) Hrvatska kraljevina, za vladavine Kolomana, ulazi u sastav Hrvatsko-Ugarskog kraljevstva i istočna Slavonija je pripojena Ugarskoj, tj. postaje kraljev posjed. A na prijestolju je dinastija Arpadovića.¹⁰¹ U to je vrijeme plemićke vlasti i feudalizma *castrum de Walkou* 1231. godine proglašen slobodnim kraljevskim gradom i dobiva povlastice koje će ubrzati gospodarski i društveni razvoj.¹⁰²

Nakon Arpadovića na prijestolju su Anžuvinci te je Srijem u njihovoj vlasti.¹⁰³ Ludovika I., u 2. polovini 14. stoljeća, stvara novi županijski ustroj, Vukovsku županiju.¹⁰⁴ Vukovska županija će svoju vrijednost pronaći i u ovo vrijeme kao i prije, u bogatstvu poljoprivredne zone, što će se očitovati u brojnosti manjih ruralnih naselja čije je središte bilo Vukovo, navodi Željko Tomičić. Drugi je važni čimbenik razvoja u to vrijeme luka, uz koju se nalazilo trgovačko središte Varoš.¹⁰⁵

Ime naselja Vukova potječe od imena rijeke Vuke. Vuka je u antici poznata kao *Viulca*. Ime naselje se s vremenom slaveniziralo i germaniziralo pa od tuda razni nazivi kao Valko, Wlko, Walkow i Walk, Vukovo ili Vuk.¹⁰⁶

Vidjeli smo kako se Vukovo spominje u pisanim izvorima, a isto tako zabilježeno je na crtežima. Sačuvani podatci o izgledu tvrđave nažalost su tek iz 17. stoljeća iz vremena Austrijske reokupacije. Španjolski su kartografi nacrtali tlocrt i bokocrt vukovarske tvrđave (sl. 39). Po tome planu, tvrđava se nalazila istočnije od današnjeg položaja katoličke crkve, dok se na njenom mjestu nalazio kružni prostor ograđen palisadom. Ta dva dijela utvrde povezivao je most. Brane Crlenjak ističe sukcesivnost gradnje i smatra kako je središte tvrđave najstariji dio.¹⁰⁷ U knjizi Razvitak vukovarskih ulica Brane Crlenjak objavljuje rezultate provedenih istraživanja na platou Franjevačkog samostana. Tako saznajemo kako je 1972. godine prilikom radova na infrastrukturi grada na dubini od 30 cm pronađen zid debljine oko 1 metra. On je istražen u Gajevoj ulici. Autor taj zid tumači dijelom čelnog zida kule. Po tehnici izgradnje u lomljenom kamenu i opeci koji su vezani mortom s unutarnje

---

¹⁰¹V. HORVAT, F. POTREBICA, 1994., 110., 111.

¹⁰²V. HORVAT, F. POTREBICA, 1994., 111.

¹⁰³Ž. TOMIČIĆ, 1994., 106.

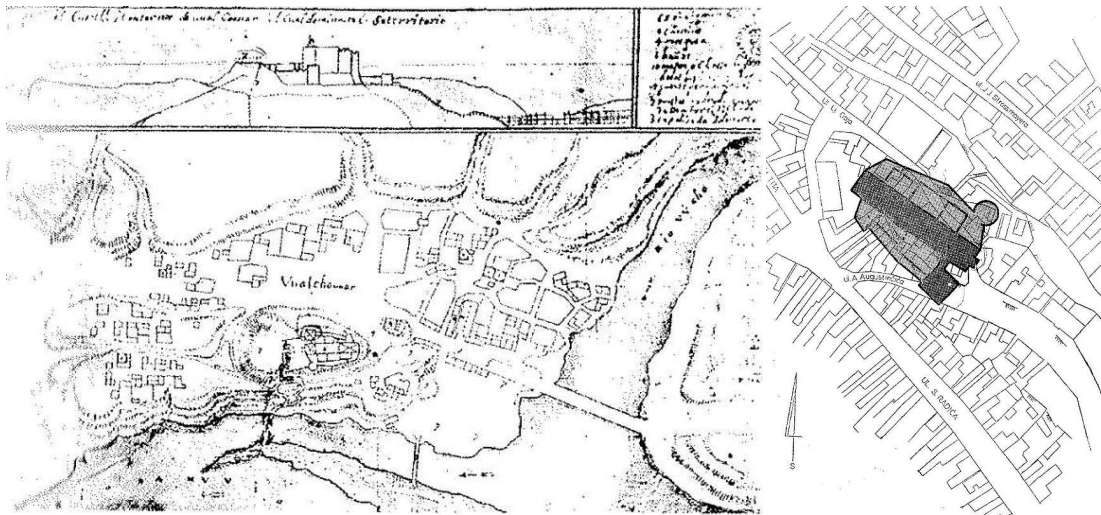
¹⁰⁴V. HORVAT, F. POTREBICA, 1994., 111.

¹⁰⁵Ž. TOMIČIĆ, 1994., 106.

¹⁰⁶V. HORVAT, F. POTREBICA, 1994., 113.

¹⁰⁷B. CRLENJAK, 2005., 13.

strane kulu datira u srednji vijek.¹⁰⁸ Ovaj dio zida smatra Brane Crljenjak dijelom prve faze izgradnje utvrde koja je iz 13. i 14. stoljeća. Ta prvotna utvrda bila je forme slova L s dvije kule. Što se vidi na priloženom crtežu (sl. 40). Autor drugu fazu izgradnje smješta u 15. stoljeća, vrijeme turske opasnosti. U to se vrijeme podiže zid uz Dunav s okruglom branič kulom i s nasuprotne strane gradi se zid s još jednim nepravilnim kvadratičnim bastionom. Taj je bastion pronađena 1963. godine,¹⁰⁹ u Augustinčićevoj ulici,¹¹⁰ za rušenja dotrajalih kuća. Bastion je sačuvan u visini od 8 metara, a promjera je 6 metara. Antun Eugen Brlić je zaključio kako je ovaj bastion turskodobna dogradnja. Odlaskom turske vlasti obrambeni elementi utvrde više nisu bili potrebni te je tada stanovništvo počelo odnositi građevinski materijal bastiona za svoje potrebe, pa se tvrđavi gube skoro svi tragovi.¹¹¹ Danas nam je pronađeni bastion u Augustinčićevoj ulici poznat samo s dvije objavljene fotografije (sl. 41).

slika 39: Vukovar po nacrtu španjolskih kartografa iz 17. stoljeća, vidimo tlocrt i bokocrt (CRLENJAK, B., 2005., 25.)

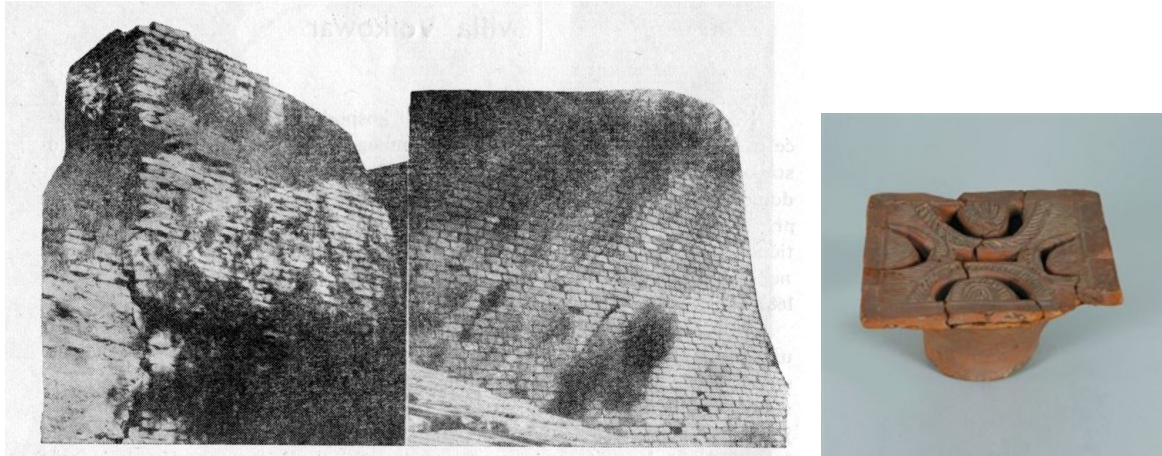
slika 40: Utvrda Vukovo (CRLENJAK, B., 2005., 15.)

¹⁰⁸B. CRLENJAK, 2005., 14.

¹⁰⁹B. CRLENJAK, 2005., 14.

¹¹⁰To je danas Samostanska ulica.

¹¹¹A. E. BRLIĆ, 1963., 35-37.

slika 41: bastion Vukova (BRLIĆ, A. E., 1963., 36.)

slika 42: keramički pečnjak pronađen na platou Franjevačkog samostana i gimnazije
(<http://www.bastina-slavonija.info/TematskeCjeline.aspx?id=279>)

S platoa Franjevačkog samostana i gimnazije potječe još jedan nalaz, keramički pečnjak (sl. 42). Godine 1896. Josip Brunšimid putuje u Vukovar i donosi u Arheološki muzej u Zagrebu, tadašnji Narodni muzej, slučajno pronađenu arheološku građu. Među njom se nalazi pečnjak pronađen prilikom pregradnji katoličke crkve.¹¹² Nalaz je objavljen tek 1996. godine u radu Željka Deme i datiran u 14. stoljeće.¹¹³ Popraćen je sa svega par rečenica. Tako bi ga odredila kao pečnjak arhitektonsko- geometrijskog stila. Točnije kako ovaj tip objašnjava Tatjana Tkalčec, to je zdjelasti pečnjak zatvorenog dna, a prednjeg kvadratnog otvora. Na tome se otvoru nalazi dekorativna ploča koja je perforirana u određenom geometrijskom i arhitektonskom motivu, izvedenom po želji keramičara.¹¹⁴ U našem primjerku prošupljeni motivi su polukružni. Sa svake strane kvadratne plohe nalazi se po jedan prošupljeni polukružni otvor ukrašen dinamičnom izmjenom konkavno- konusnih linija koje se javljaju kao obrub otvora i ispunjenje okolnog prostora. Na središtu prednje plohe nalazi se još jedan otvor koji je izdužene pravokutne forme. Keramički pečnjak je neglaziran.

Tada je na platou pronađena i jedna brončana karičica s dva koljenca (sl. 43). Trake koljenaca nisu iste, razlikuju se u debljini i širini. Željko Demo ju datira u prvu polovicu 9. stoljeća.¹¹⁵

Antun Dorn u blizinu gore opisane bjelobrdске nekropole iz Novog Vukovara, u ulicama Kardinala Alojzija Stepinca i Lavoslava Ružičke¹¹⁶ smješta srednjovjekovno naselje Varoš. Dakle i u ovome slučaju Antun Dorn naselje i bjelobrdsko groblje tumači kao jednu cjelinu.

¹¹²Ž. DEMO, 1996., 17.

¹¹³Ž. DEMO, 1996., 93.

¹¹⁴T. TKALČEC, 2010., 330.

¹¹⁵Ž. DEMO, 1996., 93.

¹¹⁶Kada je rad objavljen ulice su se nazivale Ulica Božidara Adžije i Borisa Kidriča.

Problem je što se naselje u povijesnim izvorima spominje tek od druge polovice 13. stoljeća, a grobni nalazi groblje su datirali ranije, u 11. i 12. stoljeće, pa tako Antun Dorn zaključuje kako je naselje zasigurno već tada osnovano.¹¹⁷ Drugi istraživači Varoš smještaju drugdje. Tako Brane Crlenjak središte Varoša smješta na područje današnjeg nogometnog stadiona i novovukovarskog groblja.¹¹⁸

slika 43: karičica iz prve polovice 9. stoljeća, kod Franjevačkog samostana (Ž. DEMO, 1996.,93.)

S područja grada Vukovara imamo još pokoji slučajni nalaz s poznatim mjestom pronalaska iz vremena razvijenog i kasnog srednjeg vijeka. Oko izvora Dobre vode kao slučajni nalaz pronađen je 1904. godine masivni kasnosrednjovjekovni prsten pečatnjak (sl. 44). Naknadno je darovan muzejskoj zbirci. Prsten je srebrni, izrađen je u tehnici lijevanja, a na kruništu ima urezani stilizirani motiv ljiljana.¹¹⁹ Na području grada Vukovara, ali nam točan položaj više nije poznat, pronađen je još jedan prsten pečatnjak s istim urezanim motivom na kruništu (sl. 45). No ovaj je lošije izrade i lijevan je u bronci.¹²⁰ Po analognim primjerima iz Sotina prstenje pripada kasnom srednjem vijeku kada je motiv ljiljana učestali.¹²¹ To potvrđuju njegovi nalazi i na drugim utverdama kao što je na primjer Ružica grad.¹²²

slika 44 i 45: prsten pečatnjak sa

Dobre Vode i drugi s nepoznatim mjestom pronalaska (Ž. DEMO, 1996., 93., 96)

¹¹⁷A. DORN, 1980., 208.

¹¹⁸B. CRLENJAK, 2005., 18.

¹¹⁹Ž. DEMO, 1996., 18., 93.

¹²⁰Ž. DEMO, 1996., 96.

¹²¹M. ILKIĆ, 2010a., 385.

¹²²Z. BOJČIĆ, M. RADIĆ, 2004, 72.

Za vrijeme vladavine Anževinaca veže se i nalaz novca Ludovika I. iz Novog sokaka u Ulici JNA.¹²³ Godine 1906. pronađen je grob u kojemu se nalazio i zakopani novac 14. i 15. stoljeća.¹²⁴ Riječ je o gotovo 1000 srebrnjaka među kojima su novci iz Padove, Venecije i Akvileje (sl. 46).¹²⁵

Na Supoderici pronađena je jedna željezna ostruga s kotačićem koja je iz sredine ili druge polovine 13. stoljeća (sl. 47). Ovaj je dio grada u srednjem vijeku dio Varoši, smatra Željko Demo, dok drugi istraživači Varoš smještaju na lijevu obalu Vuke.¹²⁶

Turci su zauzeli Vukovar 1. kolovoza 1526. godine za Sulejmana I. Veličanstvenoga (1520.-1566.), tada Vukovar ulazi u novu razdoblje povijesnih zbivanja.¹²⁷

slika 46: skupni nalaz novaca iz 14. i 15. stoljeća, iz Novog Sokaka (Ž. DEMO, 1996., 95.)

slika 47: Nalaz ostruge s kotačićem pronađene na Supoderici (Ž. DEMO, 1996., 95.)

---

¹²³Danas je to ulica Bana Josipa Jelačića.

¹²⁴I. MIRNIK, 1984., 226.

¹²⁵Ž. DEMO, 1996., 18., 95.

¹²⁶Ž. DEMO, 1996., 96.

¹²⁷V. HORVAT, F. POTREBICA, 1994., 127.

Zaključak

Vidjeli smo kako je važan čimbenik naseljenosti vukovarskoga područja kroz više epoha bila plodnost zemlje, pogodni uzvišeni i lako branjivi platoi koji su ispresijecani surducima. Važnu su ulogu imali Vuka i Dunav, kao izvori života, obrane i plovni put. Dunav je u antici i srednjem vijeku bio sigurna prirodna barijera, ali i plovni put na kojem je u srednjem vijeku utvrda Vukovo imalo svoju luku.

Kroz istraživanje arheološke topografije grada Vukovara zaključila sam kako je poteškoća arheologa pri istraživanjima naseljenost ovoga područja, česte izgradnje i razaranja koja su uzrokovala gubitak jednog dijela arheoloških lokaliteta i nalaza. Pri isčitavanju objavljenih podataka o arheološkim istraživanjima i kod prikupljanja podataka važno je popratiti izmjene naziva ulica koje mogu otežavati razumijevanje starijih objavljenih podataka te dovesti do krivih smještanja lokaliteta u prostor. Potrebno je prikupiti nove neobjavljene podatke iz muzejskog arhiva.

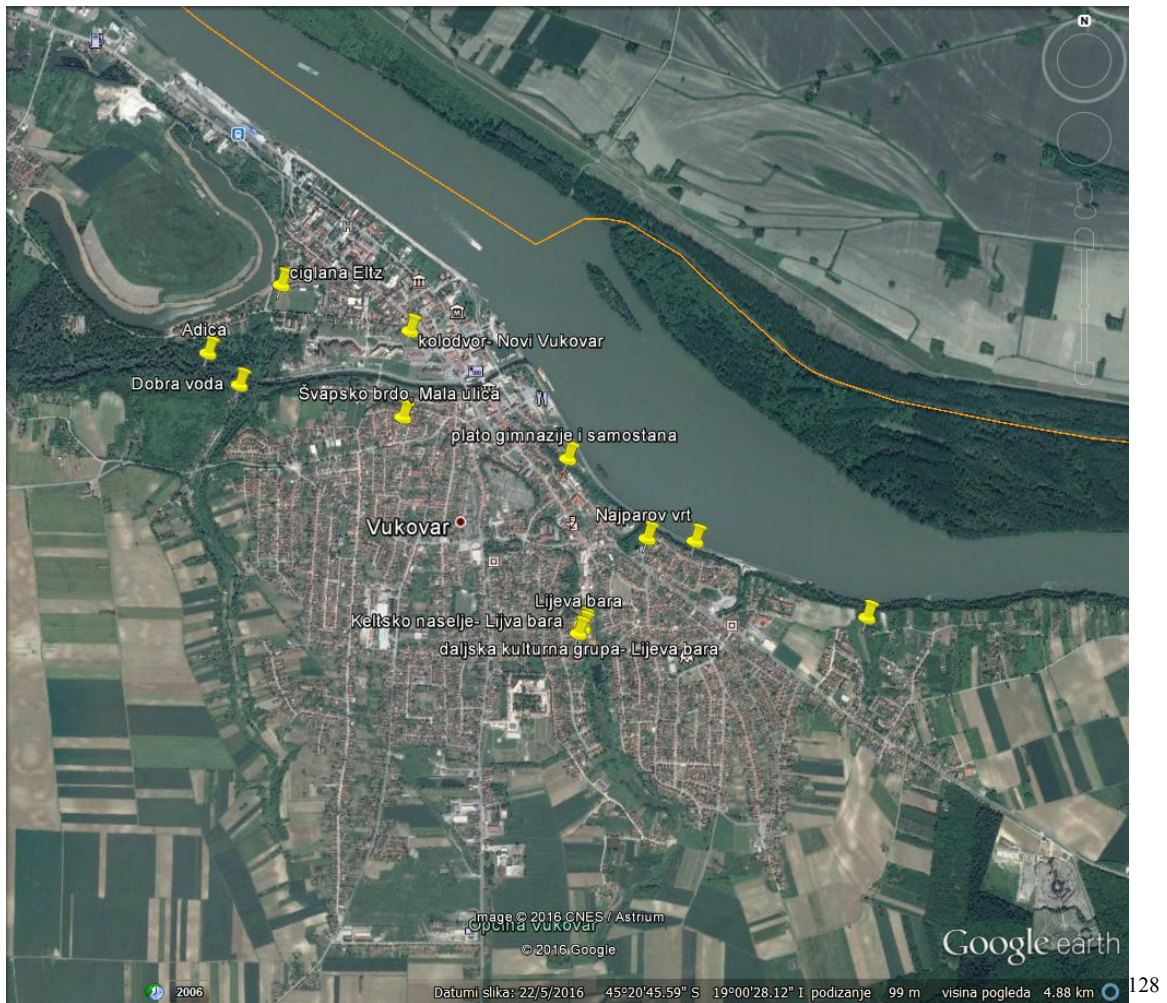
Ovdje izdvojeni nalazi prapovijesnih epoha (sl. 48) potječu iz naseobinskog i funeralnog konteksta. Prvi materijalni nalaz je keramika naseobinskog karaktera, lonac starčevačke kulture. On potječe s platoa Franjevačkog samostana i gimnazije. Poznata su nam još dva naselja starčevačke kulture iz Vukovara, jedno se nalazilo na položaju nekadašnje ciglane Eltz, a drugo je u Adici. Zajednička osobina im je kako se nalaze u neposrednoj blizini tekućice. Sljedeće poznato prapovijesno naselje je eneolitičko, pripada kostolačkoj kulturi. Nositelji kostolačke kulture su za svoje naselje odabrali položaj Lijeve bara- Gradac Janković. Nažalost zbog višeslojnosti ovoga lokaliteta ovaj najstariji horizont, a i ostali prapovijesni nisu najbolje očuvani. Narušavanju konteksta ovoga lokaliteta prije samih istraživanja pridonijela je izgradnja stambenih jedinica u ovome dijelu grada tijekom prve polovine 20. stoljeća. Sljedeći značajni arheološki nalazi koje sam izdvojila jesu kosturni grobovi bogati nakitom od spondilusa. Ti su grobovi bili zakopani na Velikoj Skeli. Cijela nekropola nije otkrivena niti istraživana. Riječ je samo o više zasebnih slučajno pronađenih grobova. Postoji pokojni nalaz vučedolske kulture unutar grada Vukovara, iako je samo središte eneolitičkih kultura na Vučedolu udaljenom dva kilometra od današnje gradske jezgre. U radu se izdvaja bakrena sjekira s Dobre vode koja bilježi kraj eneolitičkoga razdoblja. Iako su nositelji vatinske kulture u svome širenju naselili i ovo područje unutar grada je pronađena samo jedna ostava bakrenih nakitnih predmeta u Maloj ulici na Švapskom brdu koja je tipološki srodna ostavi u Lovasu.

Sljedeći horizont koji se javlja na Lijevoj bari je s kraja mlađeg brončanog doba i starijeg željeznog doba. Riječ je o nekropoli IV. i V. faze kulture polja sa žarama. Nositelji daljske i bosutske kulturne grupe ovdje su se ukapali. Bosutski ukopi su prisutni u svega devet skeletnih grobova. U to je vrijeme šira okolica Vukovara područje doticaja i ispreplitanja ovih dvaju kulturnih grupa.

U mlađem željeznom dobu dolazi do naseljavanja keltskog plemena Skordiska u Podunavlje. Oni izabiru Lijevu baru kao pogodan položaj za osnutak naselja.

Nalazi iz vremena antike (sl. 49) na području grada Vukovara su malobrojni. Riječ je o svega jednoj rimskoj vojničkoj diplomi, peći za keramiku i jednoj ostavi novca. Iako je limes išao uz dunavsku obalu zasada nemamo podataka o položajima utvrda i osmatračnica, izuzev jedne koja se pretpostavlja na Gradcu u Borovu. Pokoji zabilježeni podatak daje nam priliku za daljnja rekognosciranja koja bi mogla dovesti do novih saznanja. Trebamo naglasiti kako rekognosciranja još uvijek nije moguće potpuno slobodno provoditi pošto su određena područja izvan samoga naseljenog dijela grada još uvijek minirana. Drugi je problem što se veliki dio nalazišta otkrio tijekom građevinskih radova na zemljištima u privatnom vlasništvu. Zato veliki broj nalazišta unutar grada Vukovara nije u potpunosti istraženi niti evidentiran. Mali je broj arheoloških nalaza utvrde Vukovo, dok se podatci o njezinim vladarima i pravima mogu naći u pisanim izvorima. U istraživanju utvrde Vukovo autori se osvrću na crtež iz 17. stoljeća ili na druge sačuvane crteže koji su isto iz puno kasnijeg vremena u odnosu na srednjovjekovnu tvrđavu koju obrađuje i koja se navodi u pisanim izvorima. Oskudna arheološka građa dokazuje postojanje utvrde na platou Franjevačkog samostana i gimnazije.

Na posljednjoj priloženoj karti (sl. 51) označeni su svi u ovome radu izdvojeni arheološki položaji unutar grada Vukovara. Uočava se kako postoji preklapanje određenih položaja, poneki se koriste u prapovijesti i antici, a poneki u prapovijesti pa potom ponovno u srednjim vijeku. Područja s prapovijesnim i antičkim nalazima su Petri skela, Velika skela i možemo reći Ciglana Etlz- Olajnica jer su u neposrednoj blizini. Dok su Lijeva bara, Švapsko brdo i Dobra voda odabirani u prapovijesti pa potom ponovno u srednjem vijeku.

slika 48: prapovijesni položaji: Plato Franjevačkog samostana i gimnazije, Ciglana Eltz, Adica, Petri skela, Lijeva bara, Velika skela, Najparov vrt, Kolodvor Novi Vukovar, Dobra voda, Švapsko brdo- Mala ulica

¹²⁸Karte je izradila autorica završnoga rada.

slika 49: antika: Lužac- Tialjevci, Petri skela, Olajnica, Velika skela

 slika 50: srednji vijek: Švapsko brdo, Dambovo, Kriva bara, Novi Vukovar, Lijeva bara, Plato Franjevačkog samostana i gimnazije, Dobra voda, Supoderica, Novi sokak

slika 51: Na ovoj se karti može uočiti koji su dijelovi grada bogati arheološkom građom kroz više epoha.

Sažetak

Arheološka topografija grada Vukovara

Kroz rad se obrađuju prapovijesni, antički i srednjovjekovni značajni arheološki nalazi i područja grada Vukovara kako bi se uočio kontinuitet i diskontinuitet naseljavanja. Ističe se važnost geomorfoloških i hidrogeoloških čimbenika u odabiru pojedinih zona grada, od kojih se većina ponovno odabire kroz više epoha ljudske kulture. Uočena je važnost novih istraživanja, kako onih revizijskog, tako i onih pokusnog karaktera.

Za sada najstariji materijalni nalaz iz grada Vukovara je keramika naseobinskog karaktera, lonac starčevačke kulture. On potječe s plato Franjevačkog samostana i gimnazije. Poznata su nam još dva naselja starčevačke kulture unutar današnjeg grada Vukovara, jedno se nalazilo na položaju nekadašnje ciglane Eltz, a drugo u Adici. Sljedeće poznato prapovijesno naselje je eneolitičko, pripada kostolačkoj kulturi. Nositelji kostolačke kulture su za svoje naselje odabrali položaj Lijeve bara- Gradac Janković. Nažalost zbog višeslojnosti ovoga lokaliteta ovaj najstariji horizont, a i ostali prapovijesni slojevi nisu najbolje očuvani. Sljedeći značajni arheološki nalazi koji se ovdje izdvajaju jesu kosturni grobovi bogati spondilusnim nakitom. Ti su grobovi bili zakopani na Velikoj Skeli. Žarište kasno eneolitičke vučedolske kulture nalazilo se na Vučedolu, ali se u radu izdvaja bakrena sjekira s Dobre vode, koja bilježi kraj eneolitičkoga razdoblja. Također se izdvaja vatinska kultura, s jedinim nalazom unutar grad. To je ostava bakrenih nakitnih predmeta u Maloj ulici na Švapskom brdu. Drugi horizont koji se javlja na Lijevoj bari je s kraja mlađeg brončanog doba i starijeg željeznog doba. Riječ je o nekropoli IV. i V. faze kulture polja sa žarama, točnije nositeljima daljske i bosutske kulturne grupe. U mlađem željeznom dobu dolazi do naseljavanja keltskog plemena Skordiska u Podunavlje. Oni također izabiru Lijevu baru kao pogodan položaj za osnutak naselja.

Nalazi iz vremena antike su zaista vrlo sporadični. Riječ je o svega jednoj rimskoj vojničkoj diplomi, peći za keramiku i jednoj ostavi novca. Iako je rimski limes išao uz desnu dunavsku obalu za sada nemamo podataka o položajima utvrda i osmatračnica, izuzev jedne koja se pretpostavlja na Gradcu u Borovu. Uz dobro poznato srednjovjekovno bjelobrdsko groblje na Lijevoj bari, postoje saznanja još o nekolicini; u Novom Vukovaru, Krivoj bari i Desnoj bari. Mali je broj arheoloških nalaza srednjovjekovne utvrde Vukovo; dok ju pisani izvori pamte iz vremena mađarskog osvajanja i kada je utvrda postala slobodni kraljevski grad 1231. godine. Podatci o utvrdi Vukovo prikupljaju se iz crteža španjolskog kartografa. No ta je utvrda

znatno mlađa; iz 17. stoljeća, pa se postavlja pitanje trebaju li se uopće naša saznanja o srednjovjekovnoj utvrdi temeljiti na njima.

Ključne riječi: arheološka topografija, prapovijest, antika, srednji vijek, Vukovo, Lijeva bara, Petri skela, Velika skela, Olajnica, Lužac, daljska grupa, Kelti, bjelobrdiska kultura, Vukovar, starčevačka kultura

Summary

Archaeological topography of city Vukovar

This research paper discusses prehistoric, ancient and medieval significant archaeological findings, as well as the continuity and discontinuity of the settlements in the Vukovar area. The significance of geomorphological and hydrogeological factors is in selecting a particular area of the city, most of which are re-selected through several epochs of human culture. The importance of the latest research is visible - both the audit research, and the research of the experimental character.

To date, the oldest material finding from Vukovar is ceramics of the colonial character, a pot from the Starčevo culture. It originates from the plateau of the Franciscan monastery and the high school. Two other settlements of the Starčevo culture are known in the present-day city of Vukovar, one was in the position of the former brickyard Eltz, and the other in Adica. The following known prehistoric settlement is Eneolithic, belonging to the Kostolac culture. The holders of the Kostolac Culture chose to settle in the Lijeva bara- Gradac Janković. The oldest horizon and other prehistoric layers are unfortunately not well preserved due to the multiple layers of this locality.

The following significant archaeological findings to be named here are separated skeletal graves rich with *spondylus gaederopus* jewelry. These graves were buried on the Velika Skela. The centre of the late Eneolithic Vučedol culture was found at Vučedol, yet this paper focuses on a copper axe from Dobra voda, which marks the end of the Eneolithic period. This paper also discusses the Vatin culture, with its only finding in the city. This copper jewelry is in Mala ulica in the Švapsko brdo.

The second horizon which appears on the Lijeva bara stems from the end of the younger Bronze Age and early Iron Age. It is a necropolis of the IV and V phase of the Urnfield culture, namely they are the holders of the Bosut and Dalj cultural groups. In the early Iron Age the Celtic tribes Scordisci began to settle in the Danube region. They also elected the Lijeva bara as a suitable site for the establishment of their settlement. Findings from the ancient times are indeed very sporadic. All that is left is a Roman military degree, furnaces for ceramics and one store for money. Although the Roman limes went along the right bank of the Danube, for now we have no information about the locations of forts and watchtowers, except one that is supposed to be on Gradac in Borovo. Along with the well-known medieval

Bjelobrdo cemetery on the Lijeva bara, there is knowledge of a few others; in the New Vukovar, Kriva bara and Desna bara.

There are only a few archaeological findings from the medieval fortress Vukovo; while its written resources are from the time of the Hungarian conquest and from the time when the fort became a free royal town in 1231. Information about the Vukovo fortress is collected from the drawings of a Spanish cartographer. However, this is a significantly younger fortress-from the 17th century, therefore the question is whether or not our knowledge of the medieval fortress should be based on them.

Keywords: archaeological topography, prehistory, antiquity, the Middle Ages, Vukovo, Lijeva bara, Petri Skela, Velika skela, Olajnica, Lužac, Dalj group, Celts, Bijelo Brdo culture, Vukovar, Starčevo Culture

prevele: mr. sc. Carmen-Lee Miletić i Antonela Bakić

Literatura

- BELAJ, V., 2007.- *Hod kroz godinu*, Zagreb
- BOGNAR, A., 1994.- Na vukovarskoj lesnoj zaravni, *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I. Karaman, 1994., Zagreb, 25.-48.
- BRLIĆ, A. E., 1963.- Castrum Walcow- villa Volkowar, *Ogledi VI, 10 (3)*, Vukovar, 35-37.
- BRUNŠMID, J., 1902.- Nahođaji bakrenog doba iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja, *VHAD, sv. VI, 1902.*, Zagreb, 32.-67.
- BRUNŠMID, J., 1912.- Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. XXXIV. Nahođaj srebrnih ilirskih i rimskih republikanskih novaca II. i I. stoljeća prije Kr. u Vukovaru, *VHAD n.s. XII, 1912.*, 260.-271.
- BULAT, M., 1969.- Topografska istraživanja limesa u Slavoniji i Baranji, *Osječki zbornik br. XII.*, 1969., 39.-52.
- BUNČIĆ, M., 2007.- Topografija pretpovijesnih nalazišta u Vukovaru i okolici, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. 3, XL*, 35.-72.
- AcrGIS (<http://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?useExisting=1>)
- CRLENJAK, B., 2005.- *Razvitak vukovarskih ulica*, Gradski muzej Vukovar, Vukovar
- DEMO, Ž., 1996.- *Vukovar- Lijeve bara*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb
- DEMO, Ž., 2009.- *Ranosrednjovjekovno groblje bjelobrdske kulture: Vukovar- Lijeve bara (X-XI.)*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb
- DIMITRIJEVIĆ, S., TEŽAK- GREGL, T., MAJNARIĆ- PANDŽIĆ, N., 1998.- *Prapovijest*, Zagreb
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1956.- Prilog daljem upoznavanju Vučedolske kulture, *Opuscula archaeologica I*, 1956, Zagreb, 5.-56.
- DIMITRIJEVIĆ, S., KOVAČEVIĆ, J., VINSKI, Z., 1962.- *Seoba naroda- arheološki nalazi Jugoslavenskog Podunavlja*, katalog izložbe, Narodni muzej Zemun, Zemun
- DIMITRIJEVIĆ, S., 1969.- Starčevačka kultura u Slavonsko- srijemskom prostoru i problem prijelaza ranog u srednji neolitik u srpskom i hrvatskom Podunavlju, *Simpozij neolitika i enolitika u Slavoniji, Vukovar 4-6 lipnja 1966.*, 1069. Vukovar
- DORN, A., 1965.- Nalaz staroslavenskih grobova u Novom Vukovaru, *Vukovarske novine*, XIV, Vukovar, 10.IV. 1965, 10.
- DORN, A., 1969.- Pregled arheoloških lokaliteta na području Vukovara, *Ogledi 1 (11)*, Vukovar, 29-37.

- DORN, A., 1973.- Rekognosciranje limesa na području Vukovarske općine, *Glasnik Slavonских muzeja*, br 23, prosinac 1973., Gradski muzej Vukovar, 22.-30.
- DORN, A., 1980.- Neobjavljeni nalazi bjelobrdske kulture iz Vukovara, *Radovi Centra za znanstveni rad JAZU u Vinkovcima*, 4, Vinkovci, 203-214.
- DORN, A., 1984.- Rimska vojna diploma iz Negoslavaca, *Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, Znanstveni skup, Vukovar, 6. i 9. listopada 1981. godine*, Hrvatsko arheološko društvo, Zagreb, 165.-174
- DURMAN, A., 1983.- Metalurgija vučedolskog kulturnog kompleksa, *Opuscula archaeologica* 8, 1983., Zagreb, 1.-87.
- HORVAT, V., POTREBICA F., 1994.- Središte srednjovjekovne Vukovske/Vukovarske županije, *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I. Karaman, 1994., Zagreb, 110.-125.
- HORVAT, V., POTREBICA F., 1994.- Vukovar i okolica pod Turskom/Osmanskom vlašću, *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I. Karaman, 1994., Zagreb, 126.-137.
- HORVAT, V., 1999.- Dr. Antun Bauer osnivač i Ante Eugen Brlić prvi kustos i ravnatelj Gradskog muzeja Vukovar, *Osnivači i prvi kustosi muzeja u Hrvatskoj, Stručni skup u Osijeku 11.-12. prosinca 1997.*, Osijek, 208.-211.
- Hrvatska kulturna baština <http://www.bastina-slavonija.info/> (14.9. 2016.)
- HUTINEC, M., 2008.- Kanal Dunav – Sava (op. Vukovar, Trpinja, Bogdanovci), *Hrvatski arheološki godišnjak 2007.*, Zagreb, 56.-58.
- ILKIĆ, M., 2009.- Rimska vojna diploma iz Sotina (Cornacum), *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu*, 26/ 2009., 143.-164.
- ILKIĆ, M., 2010a.- Arheološka topografija srednjovjekovnog Sotina, *Zbornik Stjepan Gunjača i hrvatska srednjovjekovna povijesno- arheološka baština*, 1, Split, 2010., str. 383-401.
- ILKIĆ, M., 2010b.- Rimske vojničke diplome s prostora Republike Hrvatske, *Nalazi rimska vojna oprema u Hrvatskoj*, katalog izložbe, Arheološki muzej u Zagrebu.
- ILKIĆ, M., 2011.- Arheološka topografija prapovijesnih naselja u Sotinu, *Histria Antiqua*, 20/ 2011., 223.-234.
- Internet portal zaštite prirode ministarstva zaštite okoliša i prirode (<http://www.zastita-prirode.hr/Novosti-i-dogadanja/Geoloski-lokalitet-Gorjanovicev-praporni-profil-u-Vukovaru-stavljen-pod-preventivnu-zastitu> (22.8.2016.))
- ISKRA- JANOŠIĆ, I., 1966.- Rimske votivne pločice od olova u Jugoslaviji: prilog tipologiji i rasprostriranju, *Opuscula Archaeologica*, Vol. 6, no. 1.prosinac, 1966. str 49.-68.

- KAJKOWSKI, K., 2015.- Slavic Journeys to the Otherworld. Remarks on the Eschatology of Early Medieval Pomeranians, *Studia Mythologica Slavenica XVIII*, 2015., 15.-34.
- KARAČ, Z., 1994.- Urbanistički razvoj i arhitektonska baština Vukovara od baroka do novoga doba (1687.-1945.), *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I. Karaman, 1994., Zagreb, 267.-299.
- KARAČ, Z., 1994.- Gradograditeljstvo i graditeljstvo na tlu Vukovara od prapovijesti do kraja osmanske vlasti, *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I. Karaman, 1994., Zagreb, 138.-154.
- KLAIĆ, N., 1983.- *Crtice o Vukovaru u srednjem vijeku*, Vukovar
- LOŽNJAK DIZDAR, D., 2004.- Odnos daljske i bosutske grupe na prostoru hrvatskog Podunavlja početkom starijeg željeznog doba, *Prilozi instituta za arheologiju*, 21/2004., Zagreb, 19.-35.
- MAJNARIĆ- PANDIĆ, N., 1970.- *Keltsko- latenska kultura u Slavoniji i Srijemu*, Gradski muzej Vinkovci
- MAJNARIĆ- PANDIĆ, N., 1994.- Sjaj bronce i željeza u praskozorju povijesti, *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I., Karaman, 1994., Zagreb, 65.-80.
- MAJNARIĆ- PANDIĆ, N., 1994.- Granica na Dunavu u antičko doba i Velika seoba naroda, *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I. Karaman, 1994., Zagreb, 81.-91.
- MARKOVIĆ, Z., 1994.- *Sjeverna Hrvatska od neolitika do brončanog doba : problem kontinuiteta stanovništva i kultura sjeverne Hrvatske od ranog neolita do početka brončanog doba*, Koprivnica
- MINICHREITER, K., 1996.- Otkriće u Lukaću i Požegi kao prilog poznavanju topografije naselja starčevačke kulture u sjevernoj Hrvatskoj, *Prilozi 11/1994.*, Zagreb, 1996., 7.-36.
- MINICHREITER, K., 2008.- Arheološki lokaliteti na trasi zaobilaznice grada Vukovara i istočne vezne ceste Slavonski Brod, *Prilozi instituta za arheologiju u Zagrebu IV/2008.*, 94.-97.
- MIRNIK, I., 1984.- Novac akvilejskih patrijarha iz Vukovara i opticaj akvilejskih denara u našim krajevima, *Rezultati arheoloških istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, znanstveni skup, Vukovar 6.-9. X 1981.*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, vol. 9*, Zagreb, 1984., 223.-233.
- PINTEROVIĆ, D., 1969.- Problemi u istraživanju limesa na sektoru Batina Skela- Ilok, *Osječki zbornik br. XII.*, 1969., 53.-67.
- RADIĆ, M., BOJČIĆ, Z., 2004. – Mladen Radić, Zvonko Bojčić, *Srednjovjekovni grad Ružica*, Muzej Slavonije, Osijek.

- TKALČEC, T., 2010.- Pečnjaci iz drvenog objekta podignutoga na ruševinama srednjovjekovnoga burga Vrbovca kod Huma na Sutli, *Archaeologia Adriatica IV*, 325-338.
- TOMIČIĆ, Ž., 1994.- Vukovo i okolni kraj u starohrvatsko doba, *Vukovar- vjekovni hrvatski grad na Dunavu*, glavni ur. I., Karaman, 1994., Zagreb, 92.-109.
- TOMIČIĆ, Ž., 1999.- *Panonski periplus: Arheološka topografija kontinentalne Hrvatske*, Institut za arheologiju, Zagreb
- ŠIMIĆ, J., 1981.- Stariji nalazi bosutske grupe iz Vukovara, *Rezultati arheoloških istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji, znanstveni skup, Vukovar 6.-9. X 1981.*, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, vol. 9, Zagreb, 1984.* 107.-115.
- ŠIMUNIĆ, A., 2007.- Dragutin Gorjanović- Kramberger inicijator geološkog kartiranja u Hrvatskoj, *Kartografija i geoinformacije 7, 2007.*, Hrvatsko kartografsko društvo, Zagreb, 53.-73.
- VINSKI, Z., 1958.- Brončanodobne ostave Lovas i Vukovar, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. serija, I, 1958, Zagreb, 1.-34.